

Ruch migracyjny w Małopolsce - migranci powrotni

Małopolskie Obserwatorium
Rozwoju Regionalnego

Departament
Polityki Regionalnej

Ruch migracyjny w Małopolsce – migranci powrotni

Kraków 2017

Autorzy opracowania: pracownicy Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego
Anna Łobodzińska
Agnieszka Nowak
Katarzyna Antończak-Świder

Redakcja opracowania: pracownicy Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego
Agnieszka Górniak
Renata Kusek

Realizator wywiadów jakościowych: ASM Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

Wydawca: Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego
Departament Polityki Regionalnej
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
ul. Wielicka 72B, 30-552 Kraków
tel. (+48) 12 29 90 900, fax (+48) 12 29 926

Opracowanie w wersji elektronicznej dostępne na stronie
www.obserwatorium.malopolska.pl

ISBN: 978-83-65325-39-6

Egzemplarz bezpłatny Przy publikowaniu danych z publikacji prosimy o podawanie źródła

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020.

Spis treści

Wykaz skrótów	4
Wstęp	5
Cele badania	6
Migranci powrotni w Małopolsce	8
Dlaczego wyjechali?.....	8
Kto wraca?.....	10
Co wiemy z Narodowego Spisu Powszechnego 2011?.....	10
Co wiemy o bezrobotnych migrantach powrotnych?.....	11
Migracje w życiorysach Małopolan.....	18
Strategie migracyjne.....	18
Praca za granicą w karierze zawodowej migrantów powrotnych.....	19
Dlaczego wrócili?.....	27
Podsumowanie.....	31
Potrzeby migrantów powrotnych	32
Przygotowania do powrotu.....	32
Obawy związane z powrotem.....	34
Migrant powrotny na małopolskim rynku pracy.....	36
Świadczenia społeczne.....	38
Podsumowanie.....	42
Migranci powrotni jako potencjał regionu	44
Trwałość powrotów.....	44
Kapitał migrantów powrotnych.....	47
Przedsiębiorczość.....	51
Bilans zysków i strat – subiektywna ocena skutków wyjazdu i powrotu.....	54
Podsumowanie.....	57
Wnioski	58
Bibliografia	60
Spis tabel	61
Spis map	61
Spis wykresów	61
Spis grafów	62
Spis załączników	62
Załączniki	63

WYKAZ SKRÓTÓW

BAEL – Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

BDL – Bank Danych Lokalnych

EURES – Europejskie Służby Zatrudnienia (*European Employment Services*)

GUS – Główny Urząd Statystyczny

IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (*individual in-depth interview*)

ITI – indywidualny wywiad telefoniczny (*individual telephone interview*)

powr – migrant powrotny (w identyfikatorze wywiadu)

NSP – Narodowy Spis Powszechny

PUP – powiatowy urząd pracy

WSTĘP

Opracowanie stanowi **raport cząstkowy z badania *Ruch migracyjny w Małopolsce***. Celem badania było stworzenie diagnozy zjawiska migracji zarobkowych na terenie Małopolski, zarówno z perspektywy osób wyjeżdżających, jak i przyjeżdżających do pracy w województwie oraz migrantów powrotnych w latach 2004–2016.

Niniejszy raport koncentruje się na zagadnieniu **migracji powrotnych do województwa małopolskiego**. Podjęto w nim próbę charakterystyki powrotów do Małopolski pod kątem ich przyczyn, związanych z nimi wyzwań i szans, a także trwałości.

Z perspektywy regionu, migracje powrotne powinny być rozpatrywane przede wszystkim w kategorii szans – powracający migranci wzmacniają potencjał demograficzny województwa, co więcej, powracają z nowymi doświadczeniami, kapitałem kulturowym, rozumianym jako wiedza, umiejętności, kwalifikacje i kompetencje językowe oraz kapitałem ekonomicznym – zgromadzonymi oszczędnościami. Z drugiej strony powroty wiążą się z szeregiem wyzwań, z którymi będzie się musiał zmierzyć zarówno migrant powrotny, jak i lokalny rynek pracy czy szkolnictwo. Osobom, które za granicą podejmowały pracę niezgodną z wykształceniem i nie miały możliwości wykorzystywania i aktualizowania swoich kwalifikacji, zagraża tzw. *deskilling* (deprecjacja kwalifikacji). Migranci powrotni to jedna z tych grup, która w sposób szczególny narażona jest na bezrobocie. Powroty wiążą się ponadto z koniecznością ponownej, nie zawsze łatwej, adaptacji na rynku pracy, a także do warunków społecznych.

Wyzwania związane z powrotami dotyczą również dzieci wychowywanych poza granicami kraju, dla których migracja powrotna rodzica może być pierwszą w życiu emigracją. Stresowi związanemu ze zmianą całego otoczenia towarzyszą różnice w poziomie edukacji, programach nauczania, czy problemy językowe dzieci.

Z punktu widzenia regionu, istotne zagadnienie stanowi trwałość powrotów – dalsze plany i strategie migracyjne, nierzadko warunkowane tym, czy migrantowi powrotnemu udało się odnaleźć w kraju.

Badanie skali i cech migracji powrotnych w obliczu braku aktualnych i w miarę pełnych danych, a tym bardziej danych na poziomie regionalnym, jest zadaniem trudnym. W związku z tym w niniejszym raporcie zdecydowano się na położenie nacisku na dane jakościowe i pogłębioną charakterystykę osób powracających z zagranicy, motywów i strategii powrotów, a także na charakterystykę osób, które po powrocie z zagranicy zarejestrowały się jako bezrobotne.

CELE BADANIA

Głównym celem badania było stworzenie społeczno-demograficznego portretu migranta powrotnego do Małopolski, a także charakteru, okoliczności i wyzwań związanych z powrotem z emigracji. Badanie obejmowało migrantów powrotnych – mieszkańców województwa, którzy przebywali poza granicami kraju co najmniej 3 miesiące. Cel główny osiągnięty został przez realizację następujących celów szczegółowych:

1 Pogłębienie wiedzy o społeczno-demograficznych cechach migrantów powrotnych

Jednym ze szczegółowych celów badania było dostarczenie informacji o cechach migrantów powrotnych – ich charakterystyce społeczno-demograficznej, sytuacji na rynku pracy czy kapitale kulturowym, z jakim wyjechali za granicę i powrócili z emigracji.

2 Poznanie czynników, które zadecydowały o wyjeździe z Małopolski i powrocie do województwa

Cennym rezultatem badania jest diagnoza czynników wypychających, a zatem tych cech i elementów sytuacji w regionie czy sytuacji osobistej, które stanowią bezpośrednią bądź pośrednią motywacją Małopolan do wyjazdów oraz czynników, które leżały u podstaw decyzji o powrocie.

3 Rozpoznanie strategii migracyjnych i planów migrantów powrotnych

Badanie dostarcza informacji na temat czasu przebywania na emigracji oraz ewentualnych dalszych planów migracyjnych, motywów migracji i trwałości powrotów.

4 Diagnoza sytuacji migrantów powrotnych na zagranicznych i małopolskim rynku pracy

Jednym z problemów, wokół których koncentrowało się badanie, była sytuacja zawodowa migrantów powrotnych oraz warunki ich pracy. Ponadto pogłębiono kwestie związane z nabywaniem czy doskonaleniem kwalifikacji i kompetencji – bądź wręcz odwrotnie – ich deprecjacją, oraz wpływem powyższych na sytuację na rynku pracy po powrocie.

5 Analiza sytuacji migrantów powrotnych w kontekście reintegracji

Migranci powrotni to grupa osób postawiona przed koniecznością powtórnej adaptacji m.in. do realiów małopolskiego rynku pracy i otoczenia społecznego, często zagrożona bezrobociem. Problem reintegracji dotyka również dzieci reemigrantów, które muszą odnaleźć się w całkiem nowym dla nich środowisku. W badaniu jakościowym poruszono zagadnienia związane m.in. z przyczynami powrotu, czasem spędzonym za granicą, sytuacją rodzinną, mieszkaniową, finansową i zawodową migranta powrotnego, głównymi barierami napotkanymi po powrocie oraz dalszymi planami migracyjnymi.

6 Ocena konsekwencji zjawiska dla sytuacji społecznej i rynku pracy w Małopolsce

Konsekwencje migracji powrotnych są wielowymiarowe i dotyczą m.in. aspektów społecznych, ekonomicznych, a także osobistych. Z perspektywy regionu, wśród pozytywnych skutków powrotów można wskazać przepływ wiedzy, umiejętności i kapitału z jakimi wracają migranci, czy wzmocnienie potencjału demograficznego regionu. Z drugiej strony powracający zderzają się z innymi realiami zawodowymi i finansowymi, a niejednokrotnie są narażeni na bezrobocie. Wyjazd i wykonywanie za granicą pracy nie w zawodzie może powodować, że migrant „wypada” z rynku pracy. Wyzwaniem jest także integracja bądź reintegracja dzieci migrantów powrotnych, w tym w szkołach.

MIGRANCI POWROTNI W MAŁOPOLSCE

Dlaczego wyjechali?

W świetle wyników **Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku (NSP 2011)**, najczęstszymi przyczynami wyjazdu za granicę wśród migrantów powrotnych, którzy wrócili do Polski po co najmniej rocznym pobycie za granicą, były: **praca (oczekiwanie wyższych zarobków za granicą, oddelegowanie przez pracodawcę, trudności w znalezieniu pracy w Polsce) oraz rodzina (przede wszystkim towarzyszenie rodzinie)**.

Motywy wyjazdów, wskazywane przez uczestniczących w badaniu migrantów powrotnych i ekspertów, nie są cechami specyficznymi, właściwymi tylko dla regionu małopolskiego, a raczej **ogólnymi właściwościami krajowego rynku pracy**. Najczęściej podawane przyczyny powrotów pokrywały się na wszystkich trzech poziomach odniesienia – ogólnokrajowym, regionalnym i indywidualnym, co świadczy o tym, że Małopolska (i pochodzący z niej emigranci) jest podatna na te same zjawiska i procesy funkcjonujące jako czynniki wypychające, co reszta kraju. Również podawane przez emigrantów powody wyjazdów były zbieżne z tymi, które wymieniały osoby, powracające do Małopolski. W narracjach migrantów powrotnych rzadko wymieniana jest jedynie pojedyncza przyczyna wyjazdu.

Najczęściej podkreślanym przez respondentów motywem wyjazdów migracyjnych był **brak pracy** i wiążący się z nim **brak środków do życia**, a także brak pracy w zawodzie czy trudności w znalezieniu zatrudnienia w momencie, gdy poszukująca go osoba nie posiadała doświadczenia zawodowego. Ponadto, lokalne, mniejsze rynki pracy, nie oferują zatrudnienia w zawodzie osobom, które po wyjeździe na studia do większego miasta podjęły próbę powrotu w rodzinne strony.

(...) dorabiałam sobie tam w sklepie, tam na tej wiosce, na której mieszkam. No, ale niestety i tam straciłam tą pracę, a było mi już ciężko spłacać kredyty, które zaciągnęliśmy z mężem, nawet jak pracowałam. A już jak rozwiązano ze mną umowę, to nie miałam innego wyjścia. Musiałam szukać ratunku, żeby się uchronić przed komornikiem. [powr_6]

R: Po ukończeniu studiów, wróciłam do miejscowości, w której się urodziłam, do Wysowej i tam niestety nie znalazłam żadnej interesującej mnie pracy, więc zdecydowałam się na wyjazd za granicę.

B: To znaczy nie było żadnej pracy, czy tylko tej pracy takiej zgodnej z Pani wykształceniem?

R: Pracy zgodnie z moim wykształceniem (...). [powr_17]

W momencie wyjazdu za granicę migrantom powrotnym przyświecał **cel zarobkowy**. Motyw ten miał różne podłoże – od problemów finansowych, przez chęć usamodzielnienia się, do uzyskania wyższych niż w Polsce wynagrodzeń.

Myślę, że tak, jak większość ludzi. Po prostu zmusiła nas do tego sytuacja ekonomiczna. Doszliśmy do wniosku, że w tym kraju jest jednak trudno coś zbudować, trudno jest zarobić pieniądze na tyle, żeby móc mieć swoje mieszkanie, swój dom, być może, żeby godnie wychować dzieci, ewentualnie odłożyć

sobie na przyszłość, albo też na tak zwaną czarną godzinę. Dlatego doszliśmy do wniosku, że wyjazd może nam w tym bardzo pomóc, **że będzie to możliwość, żeby sobie troszeczkę odłożyć i ułatwić życie.** [powr_11]

W **celach zarobkowych** (...) Było bardzo dużo przyczyn. Przede wszystkim chodziło o pieniądze. Była rodzinka (...) Głównym praktycznie były pieniądze, ale chciałam właśnie się rozwijać, tak zobaczyć, jak w innych hotelach (...) jest, porównać nasze polskie z zagranicznymi, z funkcjonowaniem przede wszystkim tego wszystkiego. (...) Rozwijać się jakoś tak intelektualnie, doświadczać wszystkiego osobiście. [powr_22]

W celu **zarobienia jakiejś dodatkowej gotówki.** (...) No i też podszlifowanie języka. (...) A takie spędzanie czasu w celach zarobkowych i tam z obyciem się z językiem, jest (...) praktyczniejsze i lepiej wpływa na **rozwój osobisty.** (...) Więc człowiek młody, bez jakiegoś, że tak powiem, zasobu większego finansów, wiadomo, chciałby kupić jakieś mieszkanie, może w przyszłości otworzyć jakąś firmę. A bez dodatkowego zastrzyku gotówki, że tak powiem, nie jest to komfortowa sytuacja. [powr_7]

W narracjach migrantów powrotnych motyw finansowy rzadko wymieniany był jako jedyny powód wyjazdu. Zazwyczaj decyzja o wyjeździe wiązała się z ciekawością, chęcią podszkolenia języka czy zdobycia doświadczenia zawodowego. Dla części respondentów wyjazd za granicę był szansą na podjęcie zatrudnienia w zawodzie, a jednocześnie na zdobycie doświadczenia, które miałyby ułatwić zdobycie pracy w Polsce, po powrocie.

Wtedy zdecydowałam się wyjechać do Danii, tam znajomi pojechali wcześniej, **widziałam, że w zawodzie mogę coś tam znaleźć, się tam dokształcić i tam płacili znacznie więcej, niż tu by mi mogli zaoferować** (...). [powr_25]

Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym podejmowaniu decyzji o wyjeździe było **znalezienie lub otrzymanie oferty pracy za granicą** – najczęściej od kogoś z rodziny czy znajomych. W takim wypadku na migrację rozpatrywano także w kategorii doświadczenia, rozwoju osobistego, czy po prostu wypróbowania nowego sposobu na życie.

To jest tak, jak właśnie mówiłam. Przede wszystkim skusiła mnie dobra oferta i chęć poznania innego kraju. **Perspektywa lepszych zarobków.** [powr_18]

Akurat tutaj straciłam pracę i praktycznie był to taki moment gdzie nie wiedziałam co zrobić, a że mam wykształcenie gastronomiczne i okazało się, że syn pracuje na Zachodzie i załatwił mi pracę, i pojechałam tam, i pracowałam. (...) Po prostu chciałam spróbować, zobaczyć coś więcej, niż ten Kraków i Małopolskę, więc dlatego wyjechałam, chciałam zobaczyć czy tak dobrze żyje się za granicą. [powr_20]

W wyborze kraju, do którego wyjechali respondenci, najistotniejsze wydają się **sieci migracyjne**, w tym posiadanie w kraju docelowym rodziny lub znajomych.

Brałam tylko pod uwagę Anglię, bo nie ukrywam, że tam też mam bliskie osoby i było łatwiej. [powr_2]

No wyjazd do Anglii to był jeden z krajów, które brałam pod uwagę. Wyjechałam do Anglii z tego względu, gdyż miałam tam rodzinę, znajomych, którzy mi załatwili tam mieszkanie, pracę. I miałam tam ustabilizowane życie, **na początku miałam jakiś tam byt zapewniony**. [powr_9]

Holandię wybrałam ze względu na to, iż moja kuzynka przeprowadziła się już kilka lat temu i podjęła pracę również po pedagogice resocjalizacyjnej i **była w stanie tutaj pokazać mi perspektywy, jakie mam tam do wyboru, i pomóc znaleźć pracę, i skierować do odpowiednich ośrodków, gdzie mogłabym się postarać o posadę**. [powr_17]

Sieci migracyjne ułatwiają „start” za granicą, są elementem zapewniającym pewien rodzaj bezpieczeństwa i stabilizacji, a także są źródłem wiedzy o lokalnym rynku pracy, a tym samym zmniejszają ryzyko związane z wyjazdem.

Kto wraca?

Co wiemy z Narodowego Spisu Powszechnego 2011?

W związku z definicją migranta powrotnego, którą przyjęto w ramach NSP 2011, w spisie pominięto osoby, które wróciły do kraju po spędzeniu za granicą czasu krótszego niż rok. Dane nie obejmują także osób, które wróciły z zagranicy, a następnie ponownie wyemigrowały i w czasie realizowania badania pozostawały poza granicami Polski. Należy się także liczyć z faktem, że dane popisywowe są niepełne oraz że od realizacji badania minęło niemal 6 lat.

Według szacunków opracowanych w ramach NSP 2011¹, ponad 1 mln mieszkańców Polski przebywało kiedykolwiek za granicą przez okres dłuższy niż 1 rok, z czego około 730 tys. osób wyjechało za granicę i po co najmniej rocznym pobycie wróciło do kraju, a pozostali nigdy wcześniej nie mieszkali w Polsce. Spośród wszystkich przebywających kiedykolwiek za granicą przez co najmniej rok, około 299 tys. osób wróciło do kraju między rokiem 2002 a 2011, z czego niemal 60% w latach 2008–2011. Od momentu akcesji Polski do UE największą falę migracji powrotnych zaobserwowano w tym ostatnim okresie. Ponad połowę powracających stanowili mężczyźni.

Najliczniejszą grupę, spośród wszystkich powracających, stanowiły osoby, które za granicą spędziły dwa lata (27%) lub rok, natomiast wśród powracających w latach 2002–2011 – po roku (około 27%). W okresie międzypisowym (2002–2011) migranci wracali przede wszystkim z Wielkiej Brytanii (ponad 70% po 2007 roku), Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Irlandii. Niemal 44% osób oceniło, że za granicą pracowało zgodnie ze swoimi kwalifikacjami, ale aż 27% respondentów przyznało, że wykonywana praca była poniżej kwalifikacji. **Wśród powracających w latach 2002–2011 większość znalazła pracę, jednak** zarówno wskaźnik aktywności zawodowej, jak i stopa bezrobocia były dla tej grupy wyższe, niż dla ludności ogółem. Niecałe 4% pracujących migrantów

¹ Wszystkie przytoczone w tym podrozdziale dane pochodzą z publikacji: Z. Kostrzewa, D. Szałtys, *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2013.

powrotnych stworzyło nowe miejsca pracy, a 15% pracowało na własny rachunek, nie zatrudniając innych osób.

Co wiemy o bezrobotnych migrantach powrotnych?

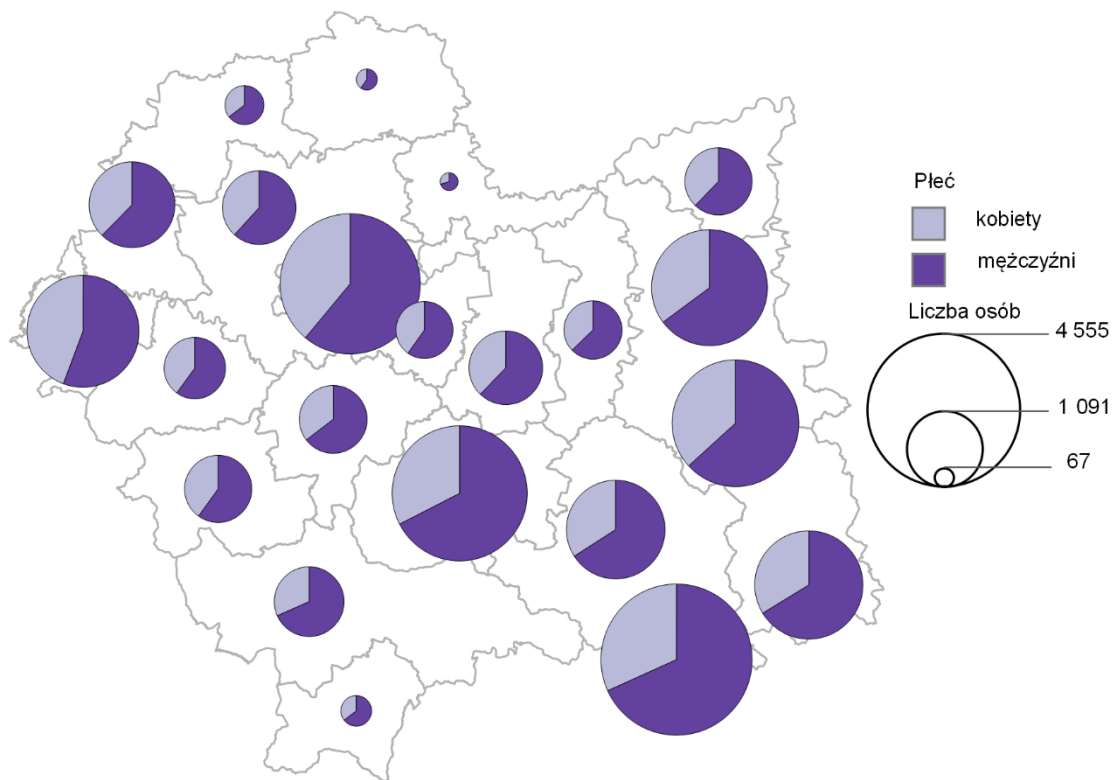
Ciekawą wartość poznawczą mają dane udostępnione przez małopolskie powiatowe urzędy pracy (PUP), dotyczące osób, które figurowały w rejestrach bezrobotnych w latach 2004–2015, a jednocześnie w tym okresie posiadały epizod pracy za granicą. Obejmują one co prawda jedynie pewną specyficzną grupę migrantów powrotnych, ale umożliwiają dokonanie dosyć szczegółowej charakterystyki tej, ważnej z punktu widzenia rynku pracy, subpopulacji. Pozyskane dane dotyczą wszystkich osób, które spełniają łącznie poniższe warunki:

- w okresie od 2004 do połowy 2016 roku były przez jakiś okres czasu zarejestrowane jako bezrobotne, a zatem również osoby, które obecnie mogą już nie znajdować się w rejestrach,
- posiadają epizod pracy za granicą w latach 2004–2015, a zatem również te, które, poza epizodem zatrudnienia za granicą w interesującym nas okresie, mogły pracować za granicą również przed 2004 rokiem.

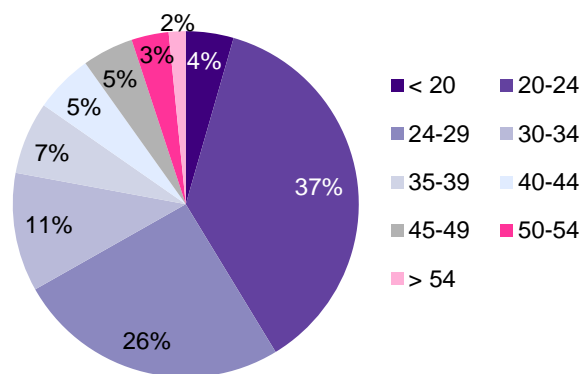
Dane zebrano w połowie 2016 roku. Część analiz dotyczy wszystkich osób spełniających powyższe dwa warunki, część zaś tylko tych, które w połowie 2016 roku wciąż posiadały status osoby bezrobotnej.

Powracający w latach 2004–2015

W latach 2004–2015 w rejestrach małopolskich PUP figurowało **około 35 tys. bezrobotnych, którzy w tym samym okresie czasu posiadali epizod pracy za granicą**. Przeważali wśród nich mężczyźni, stanowiąc 64% tej grupy. Liczba osób w rozbiciu na powiaty była bardzo zróżnicowana. Najwięcej bezrobotnych z epizodem pracy za granicą zamieszkiwało powiaty: nowosądecki, limanowski, tarnowski i miasto Kraków (powyżej 3 000 osób). Najmniej takich osób zarejestrowano w powiatach proszowickim i miechowskim (mniej niż 100 osób). Mężczyźni przeważali we wszystkich powiatach, a ich udział w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych z epizodem pracy za granicą zawierał się w przedziale od 56% w powiecie oświęcimskim do 70% w powiecie proszowickim.

Mapa 1. Bezrobotni z epizodem pracy za granicą zarejestrowani w okresie 2004–2015, według płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Wykres 1. Wiek osób bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w chwili podjęcia pierwszej pracy za granicą (2005–2015)

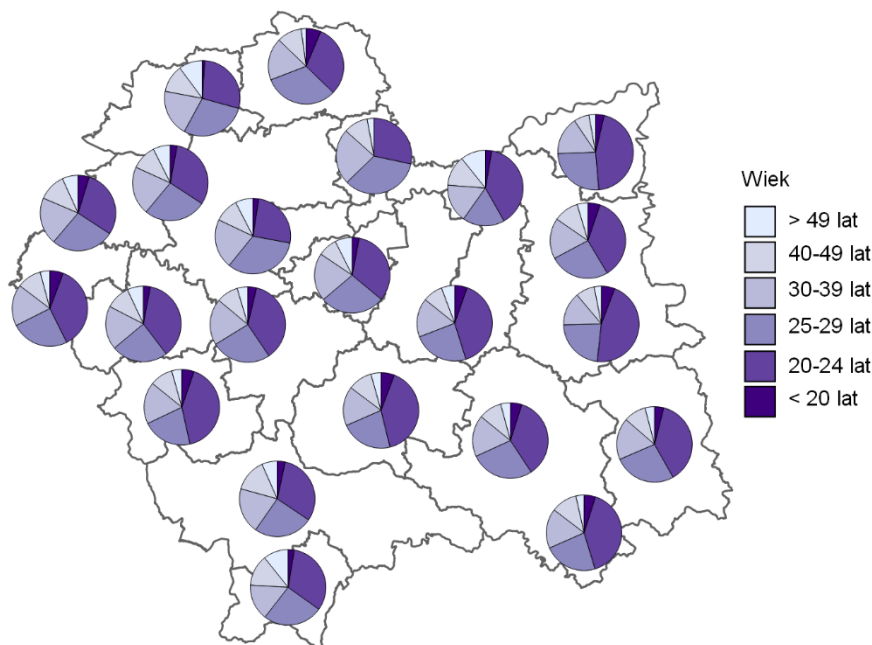
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Struktura wieku bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w momencie wyjazdu wpisuje się w ogólne prawidłowości, związane ze strukturą wieku i selektywnością emigrantów z województwa małopolskiego. **Ponad 60% stanowiły osoby, które wyjechały za granicę między 20 a 30 rokiem życia, z przewagą osób w wieku 20–24 lata.** Ta ostatnia grupa stanowiła ponad 1/3 wszystkich osób bezrobotnych, które podjęły pracę za granicą. Osoby w wieku 30–39 stanowiły

11%. Bezrobotni, którzy w momencie wyjazdu mieli 50 lat lub więcej stanowili 5% bezrobotnych z epizodem pracy za granicą.

Bezrobotni z epizodem pracy za granicą, którzy w latach 2004–2015 zarejestrowali się w powiatach we wschodniej części województwa, byli w momencie wyjazdu za granicę młodszy niż ci z Małopolski Zachodniej. Około połowy bezrobotnych z powiatów: tarnowskiego, dąbrowskiego, nowosądeckiego, a także z miasta Tarnowa posiadało w chwili wyjazdu mniej niż 25 lat. Młodą strukturą wieku wyróżniały się także powiaty: bocheński, brzeski, gorlicki, limanowski i suski. Największy odsetek osób podejmujących pierwszą pracę za granicą w wieku lat 30 i więcej zaobserwowano w mieście Krakowie i w powiatach: proszowickim oraz olkuskim.

Mapa 2. Struktura wieku osób bezrobotnych z w momencie podjęcia pierwszej pracy za granicą

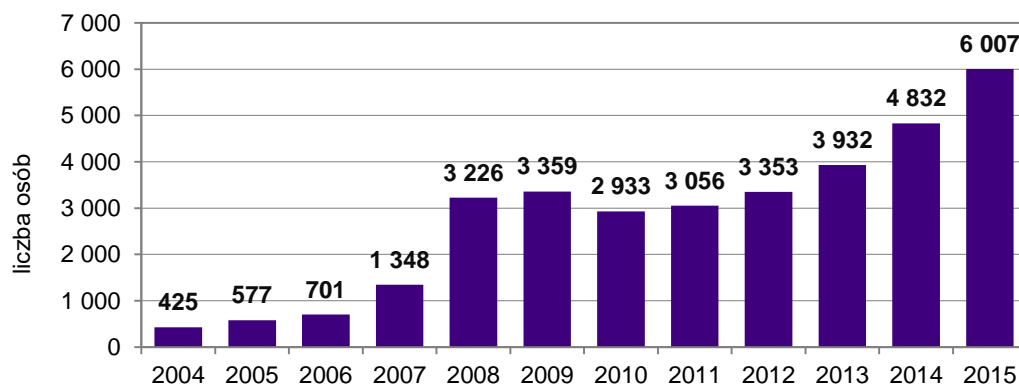
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Osoby bezrobotne z epizodem pracy za granicą to w przeważającej mierze osoby bezdzietne – stanowiły one 72% zarejestrowanych w latach 2004–2015. Jedno dziecko posiadało 14% bezrobotnych, dwoje – 9%, a troje i więcej – około 5%.

W latach 2004–2007 liczba osób kończących pracę za granicą systematycznie wzrastała. Dynamiczna zmiana między 2007 a 2008 rokiem stanowiła prawdopodobnie konsekwencję zwiększonej liczby powrotów, w związku z kryzysem gospodarczym. W latach 2008–2009 liczba powracających po pracy za granicą utrzymywała się na podobnym, wyższym niż w poprzednich

latach poziomie. Od 2010 roku liczba zaczęła ponownie wzrastać, by w 2015 roku osiągnąć najwyższą w analizowanym okresie wartość – ponad 6 tys.

Wykres 2. Bezrobotni z epizodem pracy za granicą zarejestrowani w okresie 2004–2015, według roku zakończenia ostatniej pracy za granicą

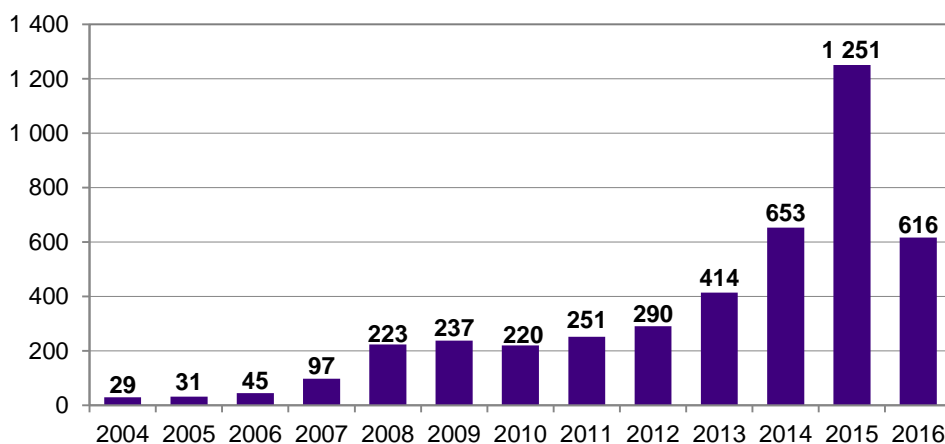

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Bezrobotni w 2016 roku

W połowie 2016 roku w rejestrach bezrobotnych małopolskich PUP figurowało **około 4,4 tys. osób** z epizodem pracy za granicą, z czego **tylko 6% posiadało prawo do zasiłku**. Dla ich znaczącej części ostatni epizod pracy za granicą miał miejsce dosyć niedawno – niemal 1,3 tys. osób zakończyło pracę za granicą w 2015 roku, kolejnych 616 w pierwszej połowie 2016 roku. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych maleje wraz ze wzrostem długości czasu, jaki upłynął od ostatniego epizodu pracy za granicą.

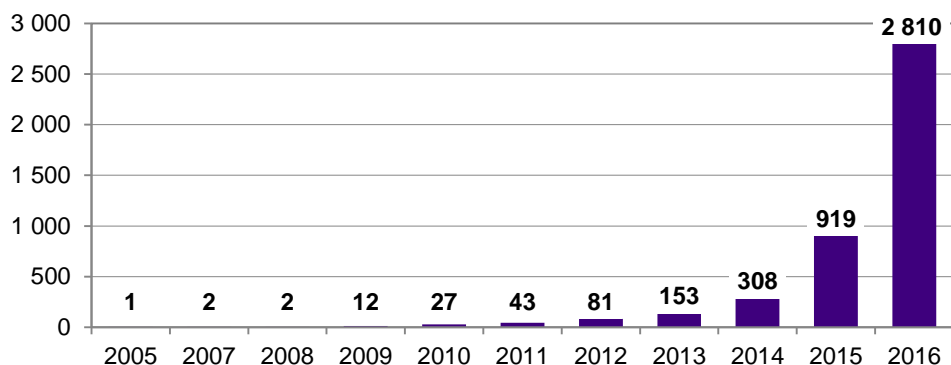
Wykres 3. Liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku, według roku zakończenia ostatniej pracy za granicą

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Ponadto, ponad połowa osób nadal posiadających status bezrobotnego, dokonała rejestracji w 2016 roku, co piąty w 2015 roku. Pozostałych 14% zarejestrowało się w 2014 roku lub wcześniej.

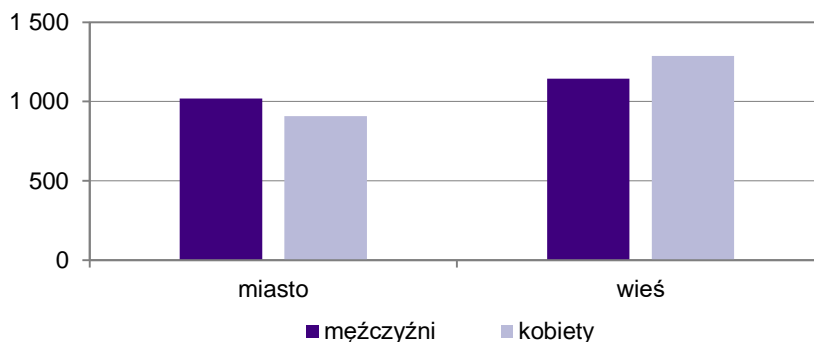
Wykres 4. Liczba osób z epizodem pracy za granicą, zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku, według roku rejestracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

W 2016 roku wśród bezrobotnych z epizodem pracy za granicą przeważali liczebnie mieszkańcy obszarów wiejskich. Miasto i wieś charakteryzowały odmienne struktury płci bezrobotnych. W miastach wśród bezrobotnych przeważali mężczyźni, podczas gdy na wsiach dominowały kobiety.

Wykres 5. Liczba bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, według miejsca zamieszkania i płci (stan na połowę 2016 roku)

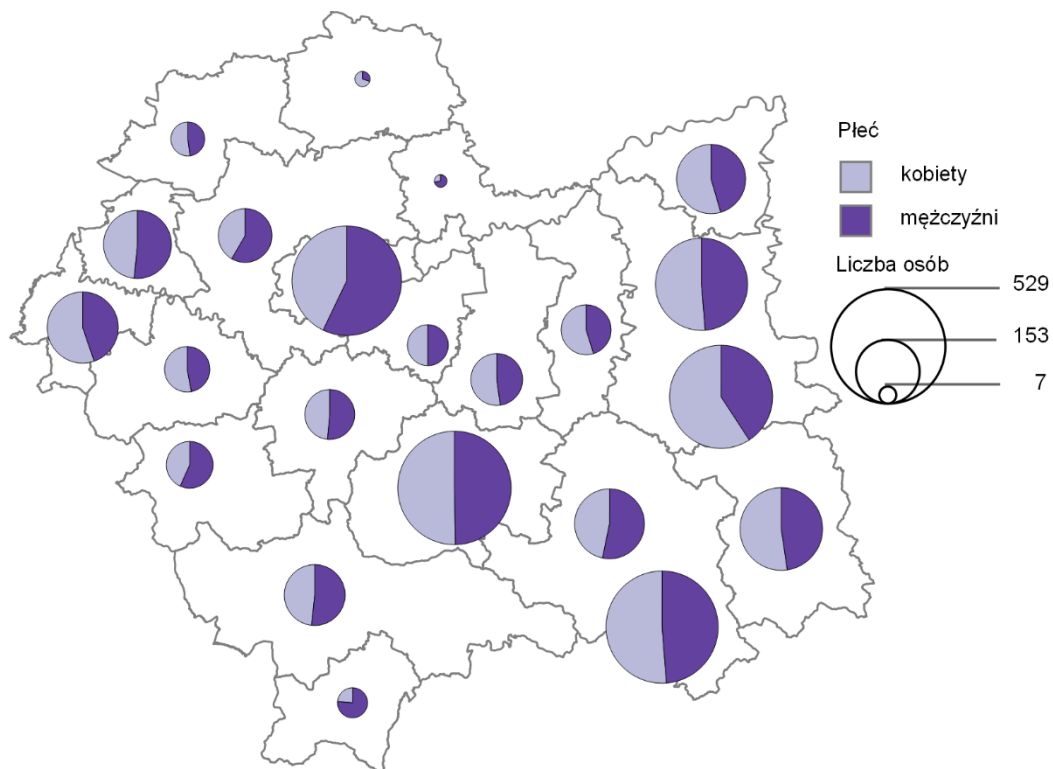
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Również w układzie powiatów można zaobserwować zróżnicowanie tak liczebności, jak i struktury płci bezrobotnych z epizodem pracy za granicą. W 2016 roku liczba osób w poszczególnych powiatach wahała się od 7 osób w powiecie proszowickim do 529 w powiecie limanowskim. Pod względem liczebności bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, poza powiatem limanowskim wyróżniają się powiaty: nowosądecki, tarnowski i miasto Kraków (powyżej 300 osób), a zatem te same, które dominowały w przypadku statystyk dotyczących wszystkich bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, co wskazuje na pewne utrwalone wzorce przestrzenne w zakresie tak powrotów z migracji, jak i zachowań migrantów powrotnych na rynku pracy. Najmniej

takich osób zarejestrowano natomiast w powiatach proszowickim (7) i miechowskim (10). Udziały kobiet i mężczyzn w ogólnej liczbie bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, zarejestrowanych w połowie 2016 roku w Małopolsce, są jednakowe. Struktura płci bezrobotnych jest jednak zróżnicowana przestrzennie. Mężczyźni stanowią większość m.in. w powiatach tatrzańskim (76%), proszowickim (71%), krakowskim (58%) i suskim (57%) oraz w mieście Kraków (57%). Największe odsetki kobiet występują natomiast w powiatach: miechowskim (70%), tarnowskim (59%), oświęcimskim (55%) i brzeskim (55%).

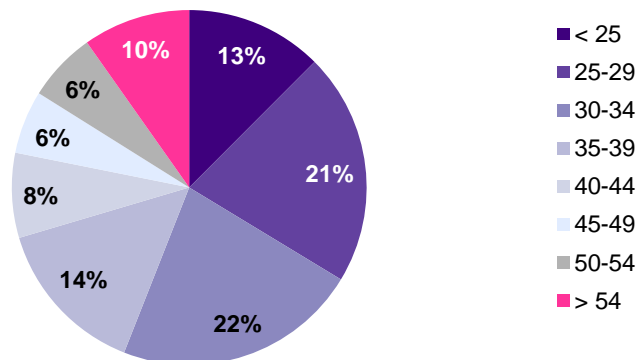
Mapa 3. Osoby z epizodem pracy za granicą obecnie zarejestrowane jako bezrobotne, według płci (stan na połowę 2016 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

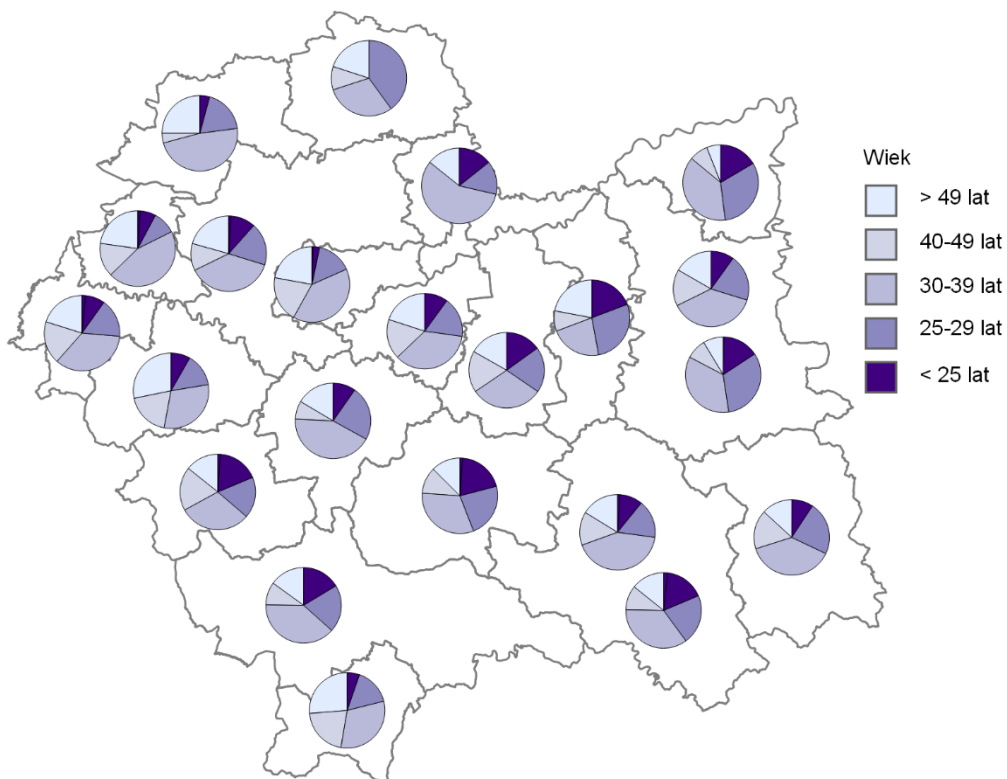
Ponad 40% bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, figurujących w rejestrach PUP w połowie 2016 roku, to osoby między 25 a 34 rokiem życia. Również ponad 40% stanowiły łącznie osoby powyżej 35 roku życia, a 16% było w wieku 50 lat i więcej.

Wykres 6. Struktura wieku osób zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Mapa 4. Struktura wieku osób zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, według powiatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Najmłodsza struktura wieku (najwyższy udział osób do 30 roku życia) cechuje bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, zarejestrowanych w powiatach we wschodniej części Małopolski (dąbrowskim i tarnowskim), a także w powiatach: brzeskim, limanowskim, nowosądeckim

i miechowskim. Wyraźnie starszą strukturę wieku bezrobotnych można zaobserwować w powiatach zachodniej części województwa, a także w miastach Krakowie, Tarnowie, Nowym Sączu, czy w powiatach tatrzańskim, proszowickim i wielickim. Zróżnicowana przestrzennie struktura wieku bezrobotnych migrantów powrotnych z jednej strony wskazuje na zróżnicowane strategie migracyjne (młodsza struktura wieku migrantów powrotnych może wskazywać na przewagę krótkotrwałych wyjazdów w młodym wieku), z drugiej może generować potrzebę zróżnicowanych, dopasowanych do grupy wieku działań aktywizujących bezrobotnych w różnych częściach regionu.

Migracje w życiorysach Małopolan

Strategie migracyjne

Większość migrantów powrotnych uczestniczących w badaniu **ma za sobą przynajmniej jeden epizod zmiany miejsca zamieszkania w kraju**. Przeważnie były to czasowe przeprowadzki związane z podejmowaniem studiów, a także, choć rzadziej, zatrudnienia. Wewnętrzne migracje edukacyjne i zarobkowe odbywały się przede wszystkim do dużych miast. Uczestnicy badania wyjeżdżali czasowo do Krakowa, ale także do miast położonych w województwie śląskim czy do Wrocławia. Po zakończonych studiach niejednokrotnie wracali do miejscowości, z których pochodzili. Wśród respondentów znalazło się 10 osób, które zadeklarowały, że przed wyjazdem za granicę i po powrocie do Polski nie zmieniały miejsca zamieszkania.

Dla większości uczestników badania wyjazd za granicę był jednorazowym, krótszym lub dłuższym, epizodem. Wśród respondentów znalazły się zarówno osoby, które przez lata uczestniczyły w sezonowych lub cyrkulacyjnych wyjazdach, jak i te, dla których ramy jednorazowego, krótkiego pobytu za granicą wyznaczał rok akademicki, czy wreszcie uczestnicy jednorazowych, ale trwających kilka lat wyjazdów.

Zdecydowana większość migrantów powrotnych wyjeżdżała z kraju mając **zapewnione zakwaterowanie** – przez pracodawcę, kogoś z rodziny bądź znajomego. Świadomość posiadania zapewnionego miejsca zamieszkania była dla migrantów ważna – dawała poczucie bezpieczeństwa i ułatwiała start za granicę. Na początku wyjazdu zazwyczaj były to pokoje w domach lub mieszkaniach wynajmowanych wraz z innymi ludźmi. Przyjazd rodziny z Polski czy polepszenie się sytuacji finansowej to bodźce, które skłaniały niektórych migrantów powrotnych do wynajęcia samodzielnego, niezależnego mieszkania.

Nie miałem problemu z mieszkaniem, bo 2 lata wcześniej wyjechała moja mama z bratem. I to też jakoś wpłynęło na pewno na ten wyjazd do kraju. Więc miałem jakiś początek taki, że nie musiałem się martwić o mieszkanie. [powr_7]

Tak, jak wspomniałam, pojechałam do koleżanki, więc mieszkałam razem z nią, tak jak większość Polaków i ludzi, którzy przyjeżdżają do Anglii, w takich domkach podzielonych na pokoje, każdy posiada swój pokój. Ja z koleżanką na początku mieszkaliśmy razem, ponieważ nie miałam środków na to,

żeby wynajmować sama. Natomiast później, kiedy już dołączył do mnie mąż, wynajęliśmy sobie swoje mieszkanie i mieszkaliśmy już samodzielnie. [powr_11]

Jedynie 4 z 26 migrantów powrotnych wyjechało za granicę nie mając zagwarantowanej pracy na miejscu. Zdecydowana większość polegała w tym zakresie na rodzinie, znajomych, ewentualnie znajdowała pracę sama i jeszcze przed wyjazdem ustalała wszystkie szczegóły. Biorąc pod uwagę rolę sieci migracyjnych oraz wcześniej zagwarantowane zakwaterowanie i zatrudnienie, można uznać wyjazdy migrantów powrotnych za – w dużym stopniu – zorganizowane oraz cechujące się niskim poziomem ryzyka. Z kolei niski poziom ryzyka i wysoki poziom wsparcia ze strony osób, które były już na miejscu, może w pewnym sensie wspierać powroty – przez ułatwianie realizacji założonych przed wyjazdem celów.

Praca za granicą w karierze zawodowej migrantów powrotnych

Sytuacja migrantów przed pierwszym wyjazdem za granicę

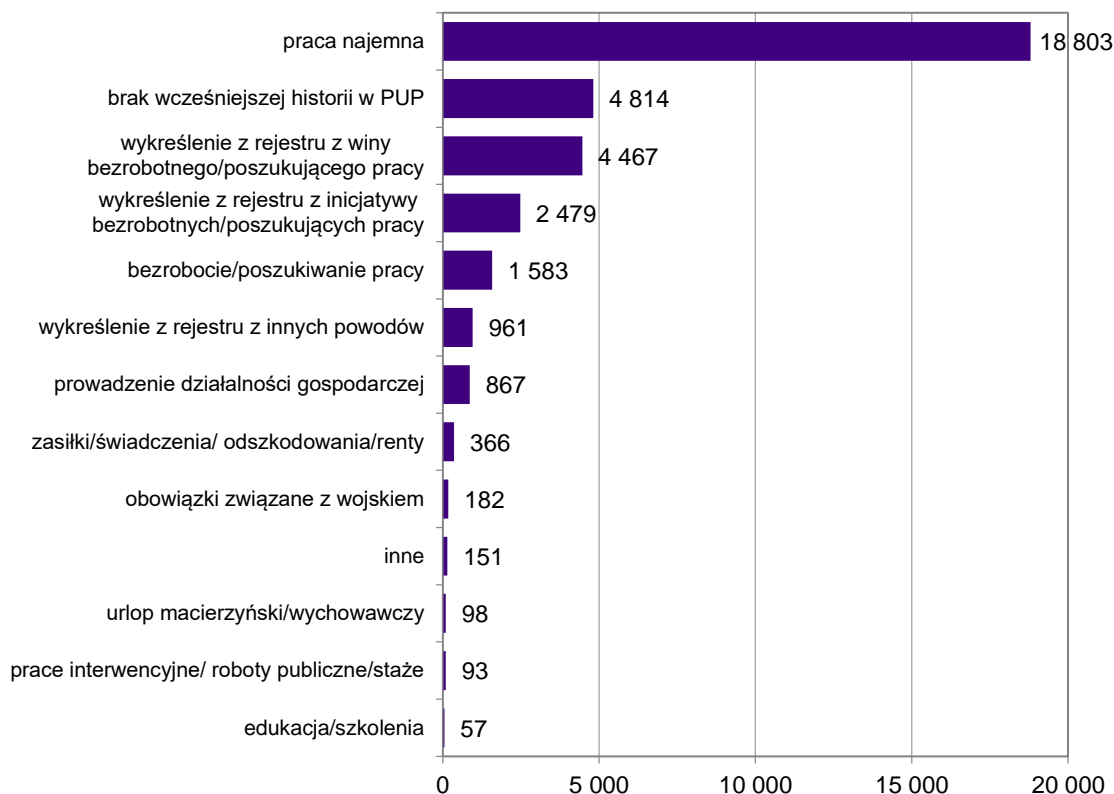
Co robili migranci przed wyjazdem za granicę? Mieli pracę, czy też byli bezrobotni? Żeby lepiej zrozumieć czynniki, które skłoniły Małopolan do wyjazdu, warto przyjrzeć się jak wyglądała ich sytuacja przed emigracją. Dane powiatowych urzędów pracy, dotyczące historii zawodowej bezrobotnych, rzucają pewne światło na to zagadnienie.

Migranci wyjeżdżają z doświadczeniem

Wśród osób, które w okresie 2004–2015 miały epizod pracy za granicą, **wyraźnie przeważały osoby, które przed wyjazdem wykonywały pracę w Polsce**. Ponad połowę (54%) stanowiły osoby, które pracowały najemnie, a 2% osoby, które prowadziły własną działalność gospodarczą. Sporą grupę (4 814 osób, tj. 14%) stanowiły osoby, które przed zatrudnieniem za granicą ani nie wykazały w PUP wcześniejszego doświadczenia zawodowego, ani nie rejestrowały się jako bezrobotne. Można więc domniemywać, że swoją karierę zawodową rozpoczęły od pracy na emigracji, ewentualnie pracowały wcześniej w Polsce, ale w szarej strefie.

Ponad 1/4 migrantów jeszcze przed wyjazdem była zarejestrowana jako bezrobotni, co wskazuje, że nie miała legalnej pracy, przy czym, 13% Małopolan zostało z nich wykreślonych ponieważ nie wykazywało gotowości do podjęcia pracy, odmówiło przyjęcia pracy w Polsce, czy też nie stawiło się w PUP w wyznaczonym terminie. Być może już wtedy osoby te planowały wyjazd za granicę i z tego względu nie dopełniły formalności wymaganych przez urząd. Osoby, które zostały wykreślone z innych przyczyn stanowiły 3%, a 7% osoby, które zostały wykreślone na własny wniosek. Status bezrobotnego / poszukującego pracy bezpośrednio przed wyjazdem wciąż miało 5% Małopolan. Zdecydowanie rzadsze były sytuacje, aby przed wyjazdem migranci pobierali różnego rodzaju świadczenia społeczne, czy też przebywali na urlopie wychowawczym / macierzyńskim.

Wykres 7. Liczba migrantów powrotnych rejestrujących się w powiatowych urzędach pracy w Małopolsce w latach 2004–2015, w podziale na sytuację przed pierwszym wyjazdem za granicę

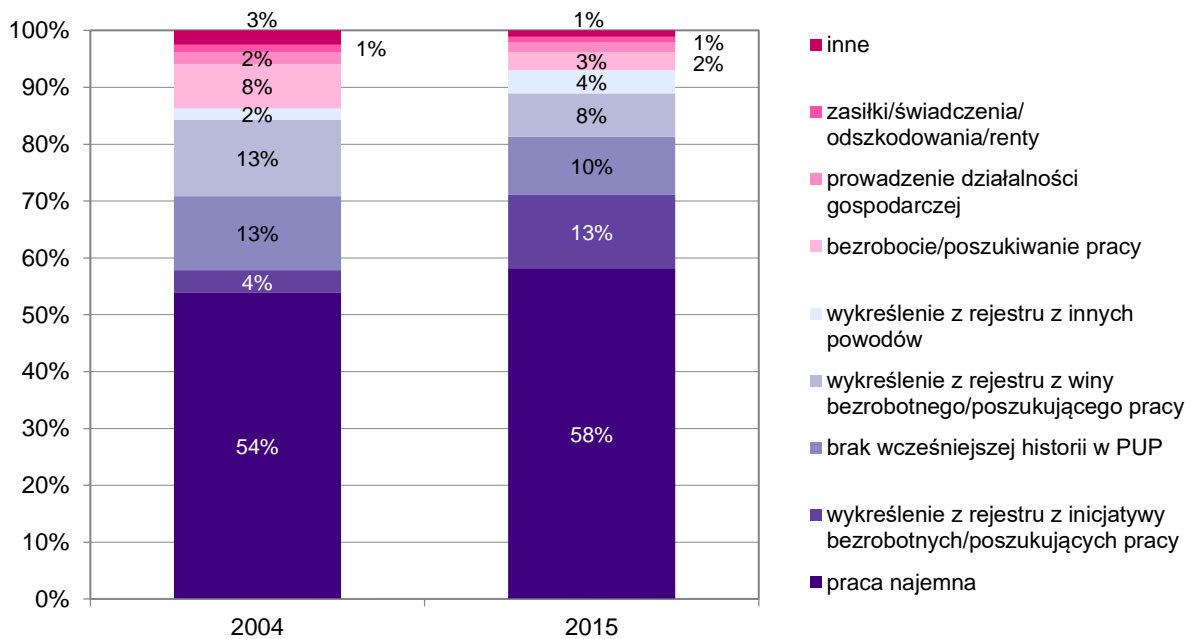
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Coraz więcej migrantów z doświadczeniem

Porównując sytuację „wyjściową” osób, które pierwszą pracę za granicą podjęły w 2004 roku oraz osób, które pierwszą pracę podjęły w 2015 roku, widać następujące zmiany:

- zwiększył się odsetek migrantów, którzy zdecydowali się na wyjazd, mimo że mieli pracę w Polsce. W 2004 roku osoby, które przed wyjazdem pracowały najemnie stanowiły 54%, podczas gdy w 2015 roku – 58%. Odsetek osób prowadzących działalność gospodarczą pozostał na tym samym poziomie,
- zmniejszył się odsetek migrantów, którzy podjęli pracę za granicą bez doświadczenia legalnej pracy w Polsce (z 13% do 10%),
- zwiększył się odsetek migrantów, którzy przed wyjazdem za granicę sami wyrejestrowali się z powiatowych urzędów pracy (z 4% w 2004 roku do 13% w 2015),
- zmniejszył się odsetek migrantów, którzy zostali wykreśleni z rejestrów z winy bezrobotnego (z 13% do 8%), a także migrantów, którzy przed wyjazdem mieli status bezrobotnego / poszukującego pracy (z 8% do 3%).

Wykres 8. Migranci powrotni rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pierwszą pracę za granicę w 2004 i 2015 roku w podziale na sytuację przed wyjazdem za granicę

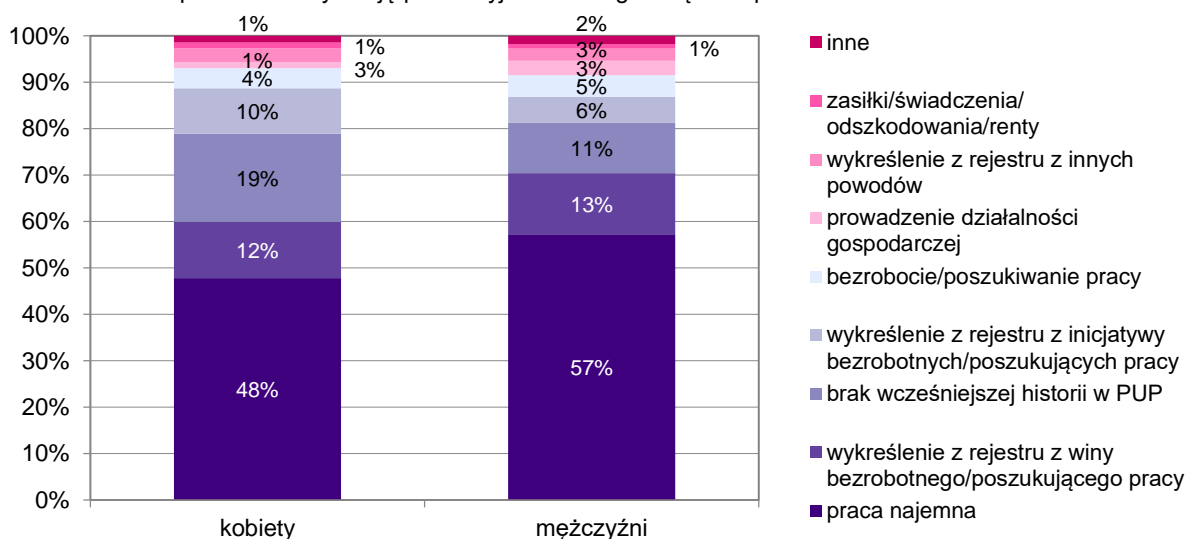
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Bez doświadczenia zawodowego częściej migrują kobiety

Analizując pod kątem płci sytuację zawodową migrantów podejmujących pierwszą w swoim życiu decyzję o wyjeździe do pracy za granicą, dostrzega się następujące różnice:

- mężczyźni częściej niż kobiety decydują się na wyjazd po zdobyciu doświadczenia zawodowego w Polsce. Pracę najemną przed emigracją wykonywało 57% mężczyzn i 48% kobiet, a działalność gospodarczą prowadziło 3% mężczyzn i 1% kobiet,
- kobiety w większym odsetku niż mężczyźni wyjeżdżają bez doświadczenia – czy to legalnej pracy, czy też rejestracji bezrobocia (19%, podczas gdy wśród mężczyzn udział takich osób stanowi 11%),
- kobiety częściej niż mężczyźni samodzielnie wykreślają się z rejestrów PUP przed wyjazdem za granicę (wśród kobiet 10%, wśród mężczyzn 6%).

Wykres 9. Migranci powrotni rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pracę za granicą w latach 2004–2015 w podziale na sytuację przed wyjazdem za granicę oraz płeć

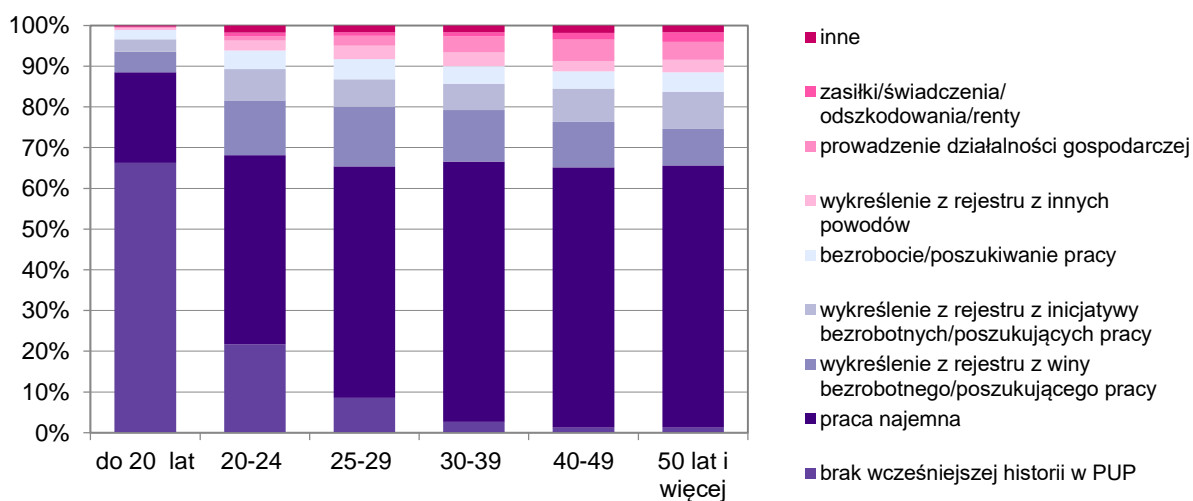

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Z doświadczeniem migrują starsi

Migranci decydują się na wyjazd za granicę w różnym wieku i na różnym etapie kariery. Ogólnie rzecz biorąc, im późniejszy wiek pierwszej migracji, tym większy odsetek osób z doświadczeniem zawodowym zdobytym w Polsce. Osoby bardzo młode, poniżej 20 roku życia, przed wyjazdem zazwyczaj nie podejmowały żadnej pracy w Polsce, nie rejestrowały się również w powiatowych urzędach pracy jako osoby bezrobotne (66%). Z kolei osoby po 30 roku życia przed wyjazdem przeważnie wykonywały pracę najemną w Polsce (64%), częściej też niż 20-latkowie prowadziły działalność gospodarczą (4–5%, podczas gdy wśród 20-latków od 0,2 do 2%).

Wykres 10. Migranci powrotni, rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pracę za granicą w latach 2004–2015, w podziale na sytuację przed wyjazdem za granicę oraz wiek

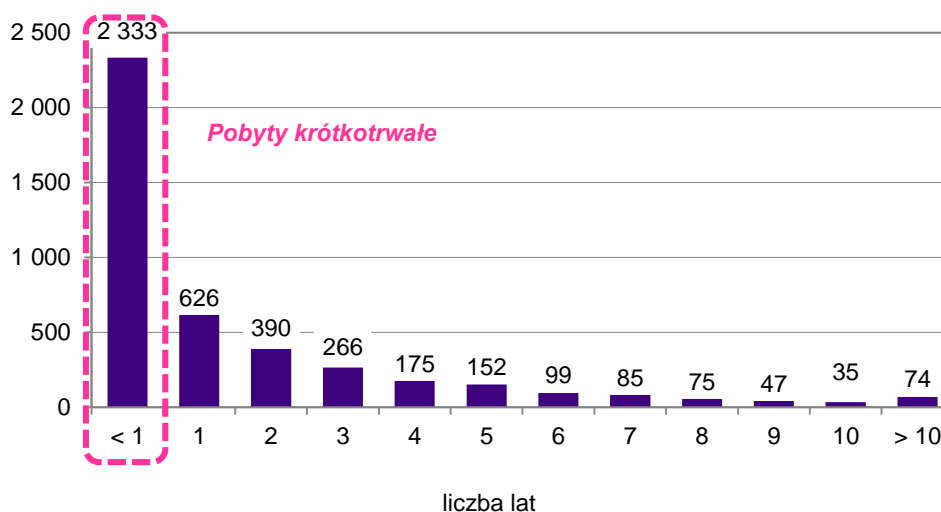

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Dominują krótkotrwałe wyjazdy

Większość osób, które w okresie od 2004 do pierwszej połowy 2016 roku figurowały w rejestrach PUP jako bezrobotne z epizodem lub epizodami pracy za granicą, pracowało poza granicami kraju łącznie krócej niż rok (18,2 tys.). Sytuacja wygląda podobnie, gdy uwzględnimy jedynie osoby, które w połowie 2016 roku wciąż posiadały status bezrobotnych. Wśród wyjazdów związanych z podjęciem pracy ponad połowę stanowiły pobyty krótkotrwałe, przede wszystkim krótsze niż rok (2,3 tys.). Wraz ze wzrostem długości okresu zatrudnienia za granicą, liczba powracających bezrobotnych zmniejsza się. Osób, które przepracowały za granicą łącznie od 1 roku do 2 lat było już tylko 626, a od 2 do 3 lat – niespełna 400.

Wykres 11. Łączny czas pracy za granicą bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w I poł. 2016 roku

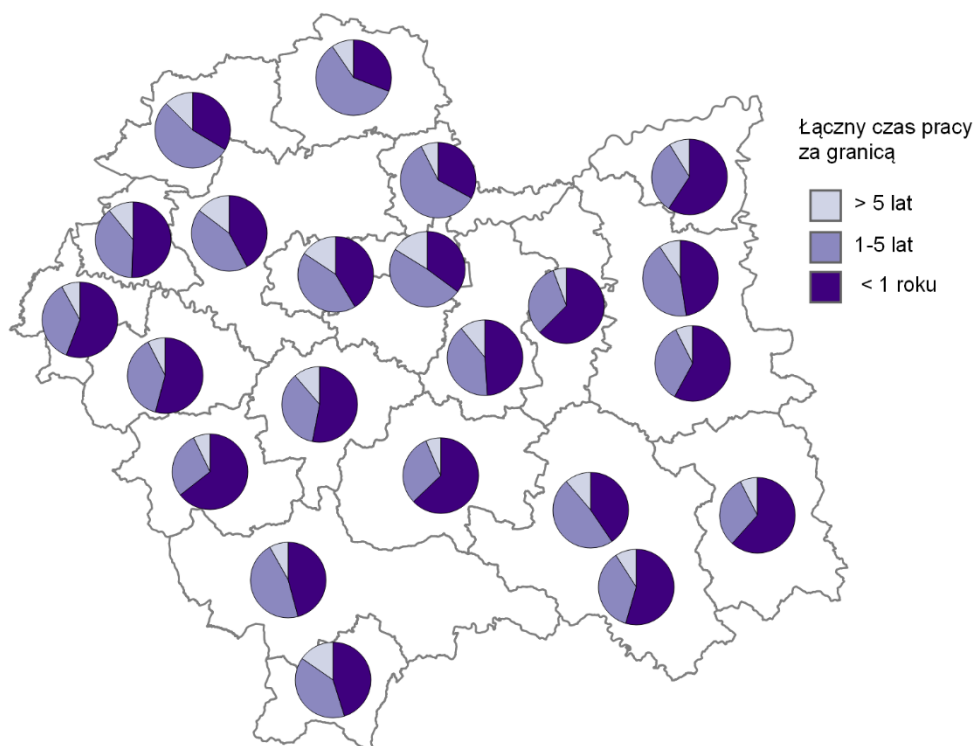

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Najwięcej krótkotrwałych, trwających krócej niż 1 rok, pobytów za granicą (wśród wszystkich zarejestrowanych między 2004 rokiem a połową 2016 roku) odnotowano w powiatach suskim (64%), limanowskim (63%) i gorlickim (62%). Najwięcej osób pracujących za granicą od 1 roku do 5 lat odnotowano w powiecie miechowskim (60%). Najdłużej (powyżej 5 lat) pracowali za granicą bezrobotni zarejestrowani w powiatach: wielickim (16%), tatrzańskim (15%), krakowskim (15%) i mieście Kraków (16%).

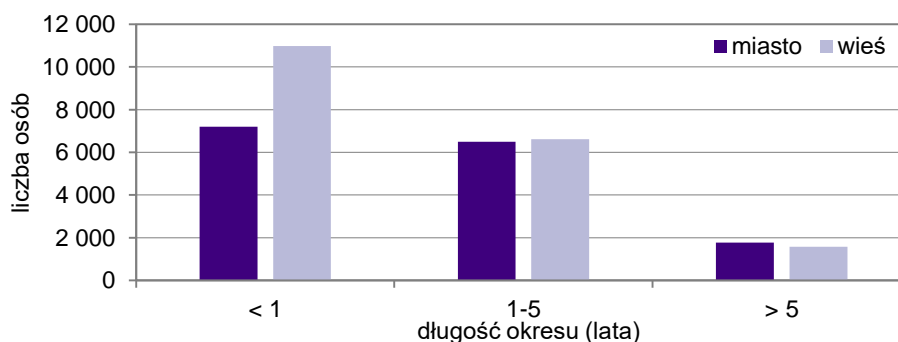

Mapa 5. Migranci powrotni, rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pracę za granicą w okresie od 2004 roku do I poł. 2016 roku, według łącznego czasu pracy za granicą

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Wykres 12. Łączny czas pracy za granicą według miejsca zamieszkania bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015

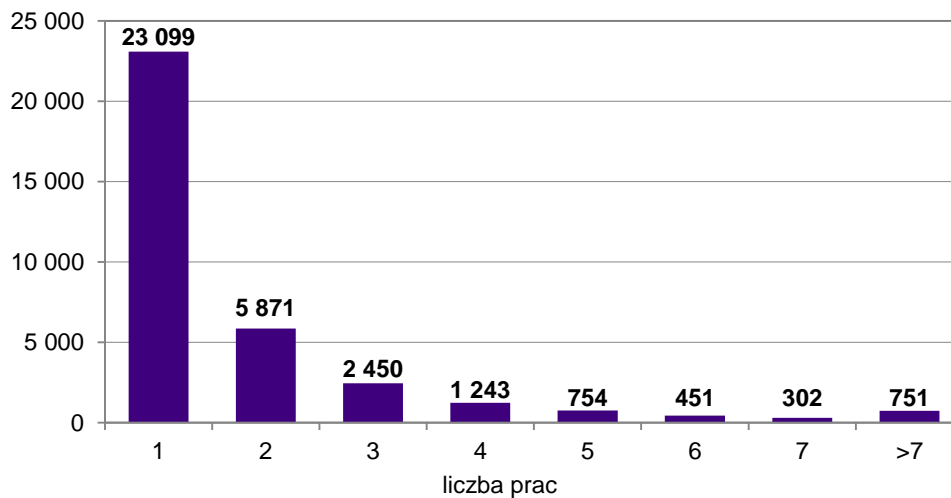
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Wśród osób, które pracowały za granicą krócej niż rok, występuje wyraźna dominacja mieszkańców wsi, którzy stanowili 60% tej grupy. W przypadku osób, które pracowały za granicą 1–5 lat, występuje równy udział obydwu grup, natomiast w przypadku osób, które pracowały za granicą powyżej 5 lat, dominują mieszkańcy miast, którzy stanowią 53%.

Wracają osoby, które za granicą podjęły tylko jedną pracę

Dla większości osób wyjazd był jednorazowym epizodem, w trakcie którego migrant podejmował tylko jedną pracę. Migranci, którzy przyjęli taką strategię, stanowili ponad 65% bezrobotnych z epizodem pracy za granicą wśród zarejestrowanych w okresie od 2004 do pierwszej połowy 2016 roku. Znacznie mniej osób, bo już tylko około 5,9 tys. (17%), podjęło podczas wyjazdu lub wyjazdów 2 prace, a około 7% – 3.

Wykres 13. Liczba bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, według liczby prac podjętych za granicą

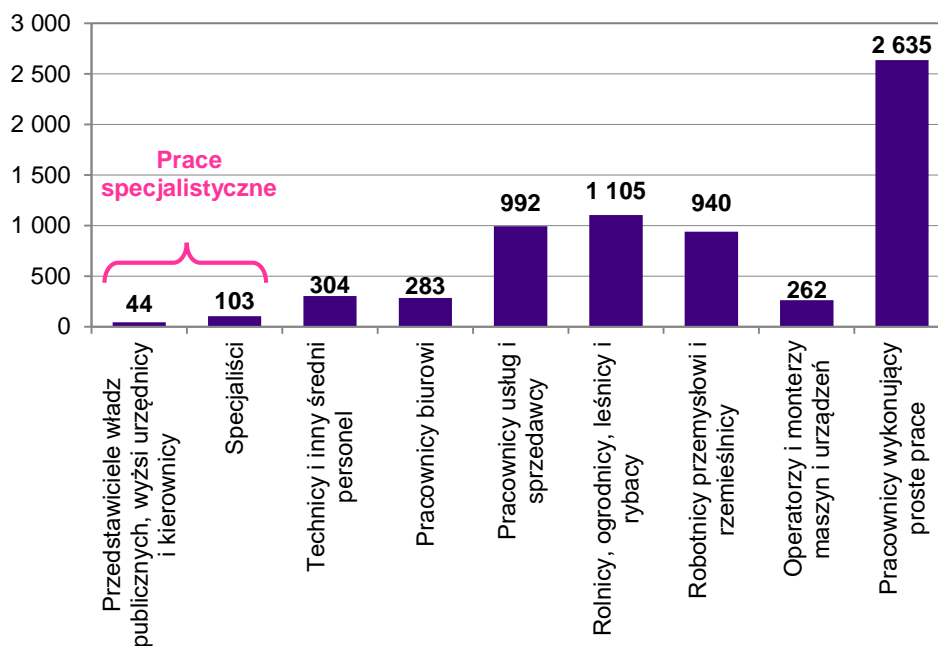

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Za granicą wykonywali głównie prace proste

Wśród prac podejmowanych za granicą przez bezrobotnych, którzy w połowie 2016 roku wciąż figurowali w rejestrach, dominowały **prace proste** (około 2,6 tys.). Kolejnymi, pod względem liczebności podejmowanych prac, były zawody z grup: „rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy” (około 17%), „pracownicy usług i sprzedawcy” (15%) oraz „robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy” (14%). Prace specjalistyczne (z 1 i 2 grupy wielkiej) stanowiły zaledwie nieco ponad 2% wszystkich zajęć, jakie podejmowali za granicą bezrobotni.

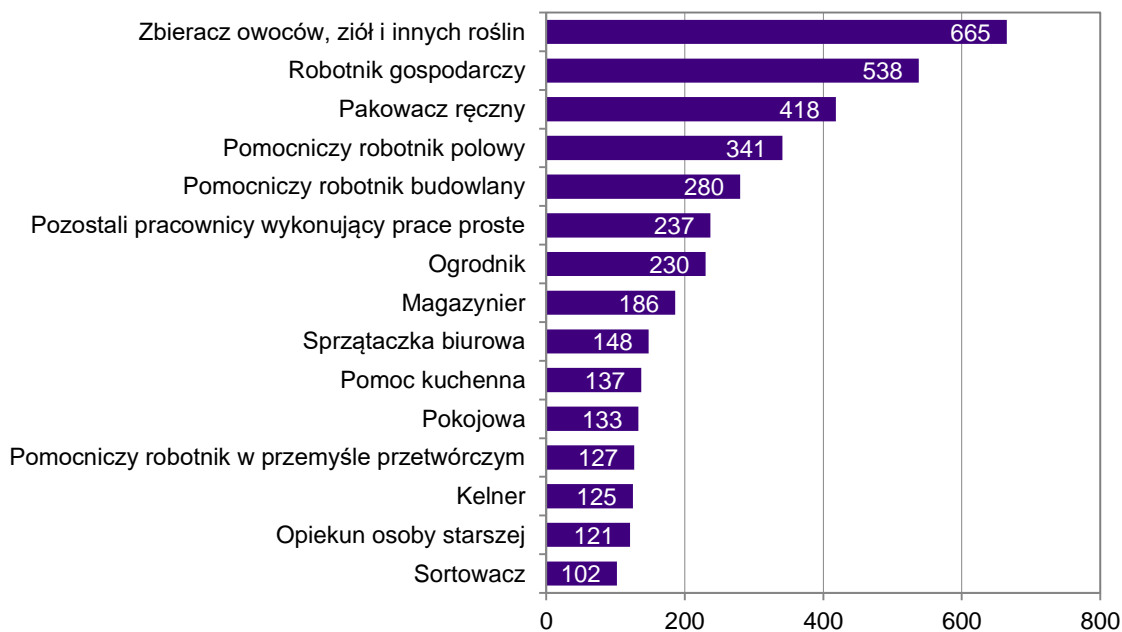
Wykres 14. Liczba prac wykonywanych za granicą przez osoby zarejestrowane jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w I połowie 2016 roku, według wielkich grup zawodów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Najczęściej podejmowane zawody obejmowały zarówno te związane z pracami polowymi, gospodarczymi i ogrodniczymi (a zatem często zajęciami sezonowymi), jak i te magazynowe, oraz na stanowisku pakowacza, a także w sektorze budowlanym.

Wykres 15. Najczęściej wykonywane prace za granicą przez osoby zarejestrowane jako bezrobotne w I połowie 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Dlaczego wrócili?

W badaniach poświęconych migrantom powrotnym niejednokrotnie podejmowano próby systematyzowania, porządkowania i tworzenia typologii powrotów, a także ich przyczyn. B. Ghosh² podzielił przyczyny powrotów na:

- 1 **społeczne** – wynikające z kłopotów z integracją, odczuwania niechęci i rasizmu ze strony mieszkańców kraju, w którym mieszka migrant, tęsknoty za ojczyzną czy chęci poprawienia własnego statusu;
- 2 **rodzinne / związane z cyklem życia** – małżeństwem, związkami z rodzicami, wykształceniem dzieci, emeryturą;
- 3 **ekonomiczne** – związane z zakończeniem kontraktu lub pracy za granicą, znalezieniem lepszej pracy bądź możliwością osiągnięcia lepszych zarobków w kraju, chęcią zainwestowania oszczędności;
- 4 **polityczne** – wynikające z polityk rządów krajów wysyłających i przyjmujących.

Przyczyny powrotów Małopolan, zdiagnozowane w ramach przeprowadzonych wywiadów, wpisują się częściowo w stworzoną przez Ghosha typologię. Warto jednak podkreślić, że w narracjach respondentów pojawiły się również i takie motywy, które ciężko umiejscowić w którejś z zaproponowanych przez autora kategorii.

Wśród przyczyn powrotów do Polski wskazanych w NSP 2011 w latach 2002–2011 dominowała **tęsknota za rodziną** (26%). Ponadto w latach 2002–2007 odnotowano wyższy niż przed 2002 rokiem udział powrotów związanych z planem założenia własnej działalności gospodarczej w Polsce (3,1% w porównaniu 1,4%). W tym okresie wracały również osoby, które uznały, że sytuacja na rynku pracy w Polsce uległa poprawie. Po 2008 roku, czyli w latach kryzysu ekonomicznego, wśród wymienianych przyczyn powrotów wzrosło znaczenie utraty pracy i problemów ze znalezieniem kolejnej.

Podobnie, jak w przypadku czynników wypychających, tak i indywidualne przyczyny powrotów do Małopolski, wskazywane przez osoby uczestniczące w badaniu jakościowym, niewiele się różnią od przyczyn wskazywanych przez respondentów dla Polaków ogółem.

1 MOTYWY SPOŁECZNE:

Tęsknota i poczucie „bycia u siebie”: Jedną z najczęściej wskazywanych przyczyn powrotu do kraju stanowiło poczucie, że tylko w Polsce (Małopolsce) migranci powrotni są „u siebie”. Podkreślali oni, że czują się tu lepiej niż za granicą, a podczas wyjazdu tęsknili za bliskimi, którzy zostali w kraju i za Polską. Jednocześnie takiej postawie towarzyszył brak aklimatyzacji w nowym, często wielokulturowym środowisku lub w środowisku

² B. Ghosh (red.), *Return migration. Journey of hope or despair?*, IOM, UN, Genewa, 2000, za: *Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski – skala zjawiska, charakterystyka oraz potencjał powracających*, CDS, Kraków, 2010, s. 16.

polskich imigrantów. Migranci, którzy wskazali na tę przyczynę powrotu, z reguły nawet nie brali pod uwagę emigracji na stałe, z założenia jest ona dla nich doświadczeniem tymczasowym. Również eksperci z PUP zauważyli, że motywów rodzinne pojawiały się jako często wskazywany czynnik powrotów do Małopolski.

No wiadomo dlaczego, no tam to jest... tam się urodziłam, tam jest moje miejsce i jakoś taka jestem sentymentalna, zawsze się wraca tam, gdzie... skąd się pochodzi, prawda? [powr_8]

(...) będąc rok z dala od rodziny bardzo tęskniłam, jestem patriotką i mimo że miałam kontakt z Polakami, to jednak tej rodziny brakowało mi najbardziej (...) i był potrzebny ten okres czasu za granicą, żeby się przekonać, że jednak nie chcę mieszkać za granicą, że jednak chcę wrócić do Polski, że tutaj też można coś zrealizować (...). [powr_10]

Rodzinny kraj, może gdzieś tam jest lepiej, ale jestem Polką, chciałam tylko zdobyć jakieś doświadczenie, nie chciałam wyjeżdżać tam na stałe, tutaj jest mój dom, tu była moja rodzina, więc pojechałam tam nabrać doświadczenia, troszkę zarobić, wrócić i tu mieszkać, tutaj żyć. [powr_22]

Ja myślę, że główną przyczyną, to jest coś takiego, jak bardzo długi łańcuch albo kotwica, którą... która strasznie ciąży. Bo mimo, że żyje się tam bardzo fajnie pod względem finansowym i nie trzeba się martwić o nic, to jednak zawsze ciągnie do tego rodzimego kraju. [powr_7]

2 MOTYWY RODZINNE / ZWIĄZANE Z CYKLEM ŻYCIA

Wybór: Podobnie, jak decyzja o emigracji, tak i decyzja o powrocie nierzadko jest decyzją podejmowaną przez całą rodzinę, która partycypuje we wszystkich efektach jej realizacji. Jednym z motywów powrotów jest świadomy wybór kraju, w którym chce się żyć, pracować i wychowywać dzieci.

(...) w momencie kiedy się okazało, że zaszłam w ciążę, chcieliśmy bardzo, aby nasze dziecko urodziło się w Polsce, nie chcieliśmy mieszkać na wygnaniu i jakoś tak daleko od bliskich i podjęliśmy decyzję, że... to była decyzja taka spontaniczna, dosyć szybka, że no trzeba wrócić do siebie, do kraju, żeby jednak nasze dziecko (...) się urodziło u nas. (...) Jeśli chodzi o mnie, to wróciliśmy, bo chcieliśmy tutaj żyć, chcieliśmy tutaj mieszkać, wychować swoje dziecko. [powr_21]

Tak, jak mówiłam. Ze względu na rodzinę, ze względu na partnera, ze względu na to, że chciałam się, już mieć taką stabilizację i nie chciałam mieszkać za granicą, tylko chciałam mieszkać, no jakby w moim rodzinnym mieście.(...) Wyjechałam bez partnera, a jednak to nie było moje miasto, że tak powiem. Nie czułam się tam jak w domu. [powr_25]

Zdrowie: Powroty z zagranicy mogą również stanowić konieczność, wynikać z problemów zdrowotnych migranta lub członka jego rodziny, jak również z poczucia powinności względem starzejących się rodziców.

No u mnie to jest proste akurat, zmusiła sytuacja rodzinna, zachorowali rodzice, jedno, później drugie i nie miał się kto nimi opiekować, także nie miałam wyjścia, musiałam wrócić. [powr_15]

Nasi rodzice są coraz bardziej posunięci wiekowo, w związku z czym trzeba było pomyśleć o tym, że za kilka lat być może trzeba będzie się nimi zająć. [powr_11]

Ale są też powroty na stałe, bo zdrowie już tak siadło, że nie da rady więcej pracować. Może sobie coś tutaj znaleźć. [PUP_5]

3 MOTYWY EKONOMICZNE

Wygaśnięcie przyczyny wyjazdu: Bezpośrednim motywem powrotu może być ustanie przyczyny wyjazdu, np. wygaśnięcie kontraktu, zakończenie działalności pracodawcy. Migranci nastawieni na wyjazd w konkretne miejsce, na z góry przewidziany okres czasu i do wcześniej zabezpieczonej pracy, nie szukają kolejnych pracodawców za granicą.

W momencie, kiedy ona [pracodawca, przyp. autora] postanowiła sprzedać [firmę, przyp. autora], myśmy się pożegnali. Dla nas to był piękny okres, wystarczyło. [powr_5]

Cele i efekty wyjazdu: Jednocześnie respondenci zauważają, że powroty mogą mieć charakter **powrotów porażki** (migrantowi nie ułożyło się za granicą) lub **sukcesu** (np. migrant wraca z zarobionymi pieniędzmi, osiąga za granicą postawione sobie cele, otwiera działalność gospodarczą w kraju). Przyczyną powrotu może być kalkulacja ekonomicznych zysków i kosztów wyjazdu.

Dlaczego nasi rodacy wracają, trudno stwierdzić. Każdy ma swoje założenie, po co wyjeżdża. Jedni wyjeżdżają po to, żeby zarobić pieniądze i tutaj wystartować i tak uczyniliśmy my. Jedni wyjeżdżają z myślą, żeby nie wrócić, a jednak wracają, bo na przykład nie mają pracy, nie mają warunków, żeby zostać na dłużej. [powr_11]

A co do powrotów? To wydaje mi się, że jest coraz lepiej, ale jeszcze to nie jest etap, w którym Polacy chcieliby wracać, głównie młodzież chciałaby wracać do Polski jednak. [powr_17]

Wróciłam do Małopolski z tego względu, że tak, jak wspomniałam wcześniej, nie satysfakcjonowało mnie finansowo bycie za granicą. Nie zarabiałam tyle pieniędzy, żebym mogła sobie tam pozwolić zostać. I po prostu z dala od rodziny, co bardzo było dla mnie jednak ważne w życiu. [powr_9]

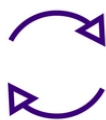

Kariera zawodowa: Zdaniem jednego z ekspertów, powrót do Polski może być również podyktowany chęcią realizacji swoich ambicji zawodowych. Wśród migrantów powrotnych dostrzega zarówno osoby, które za granicą zdobyły doświadczenie zawodowe, jak i te, z wykształceniem wyższym oraz fachowców, które wykonywały tam prace proste, niezgodne z kwalifikacjami.

*Myślę, że dlatego, że też mogą tu realizować **swoje ambicje zawodowe**. Jest dużo osób, które zdobyły doświadczenie, ale wyjechały też osoby, które miały ukończone studia wyższe, a tam wykonywały prace proste. I w pewnym momencie ten czynnik finansowy tam osiągnęli, natomiast wracają tutaj, żeby zrealizować się zawodowo, bo nie wszyscy fachowcy, którzy wyjeżdżają za granicę, nie wszystkie*

osoby z wysokimi kwalifikacjami podejmują tam pracę na właściwych dla swoich kwalifikacji stanowiskach. [PUP_3]

4 POLITYCZNE / WYNIKAJĄCE Z UWARUNKOWAŃ W KRAJU POCHODZENIA

Zmiany w kraju: Część migrantów powrotnych zauważa pozytywne zmiany jakie zachodzą w Polsce i w regionie. Ich zdaniem, sytuacja ulega poprawie, a to z kolei może w przyszłości przyciągać Polaków z powrotem z zagranicy. Eksperti wskazują, że czynnikiem skłaniającym do powrotu może być pojawiający się w Polsce rynek pracownika. Taki model rynku pracy umożliwi pracownikowi zgłoszenie żądań do pracodawcy, np. egzekwowanie wyższych stawek wynagrodzeń, co jest szczególnie istotne w kontekście migrantów powrotnych i ich, często wyższych, oczekiwań finansowych. Zdaniem ekspertów, w przyciąganiu migrantów powrotnych, ogromne znaczenie odgrywa możliwość podejmowania pracy za satysfakcjonujące wynagrodzenie.

*Jeśli będzie możliwość podjęcia dobrze płatnej pracy [w Małopolsce, przyp. autora], to myślę, że wszystkie inne bariery gdzieś tam znikną. (...) **no powinien się poprawiać rynek pracy, no staramy się teraz uregulować te kwestie tych umów (...).** [PUP_1]*

*Sytuacja w Polsce jest jaka jest, nawet jak jest łatwiej z zatrudnieniem, to **jednak różnica zarobków jest bardzo duża i proponowanie komuś [pracy, przyp. autora] w Polsce zamiast tam, raczej jest mało przekonujące.** [PUP_3]*

5 PLANY I ZAŁOŻENIA DOTYCZĄCE MIGRACJI

Powrót może być również motywowany aktualną sytuacją życiową oraz wcześniejszymi założeniami czy oczekiwaniami wobec wyjazdu. Respondenci, którzy wyjechali w trakcie studiów (głównie na okres wakacji), wracają, aby kontynuować naukę. Dla osób, które wyjazd postrzegały w kategoriach osiągnięcia określonych celów (zdobycie doświadczenia zawodowego, zarobienie określonej sumy pieniędzy), wyjazd jest z założenia tymczasowy.

*No bo proszę pani ja tam tylko byłam z konieczności. Tyle, ile musiałam. Wylczyłam to sobie. I ani pół dnia dłużej. (...) **Bo prócz pracy, to mnie nic z tym miejscem tam nie wiąże. Ani sympatia, ani no, nie wiem, nic, kompletnie nic.** [powr_6]*

Podsumowanie

- 1 Jednym z najczęściej wskazywanych przez migrantów powrotnych motywów wyjazdu był brak pracy i pieniędzy na życie. Towarzyszący emigracji cel zarobkowy miał swoje źródło w problemach finansowych, dążeniu do usamodzielnienia się, a także do wyższych zarobków. W wyjeździe upatrywano także możliwości podjęcia pracy w zawodzie czy zdobycia doświadczenia zawodowego. Zazwyczaj decyzja o wyjeździe wiązała się z ciekawością lub chęcią podszkolenia języka.
- 2 O powrotach Małopolan decydowały motywy ekonomiczne, społeczne, rodzinne, związane z cyklem życia, wynikające z uwarunkowań w kraju pochodzenia, a także wcześniejszych planów i założeń dotyczących wyjazdu. Wśród motywów społecznych najczęściej wymieniano tęsknotę – za rodziną i za krajem oraz poczucie „bycia u siebie”, jakie migrant był w stanie osiągnąć tylko w Polsce. Motywy rodzinne wiązały się z podejmowaniem wyborów np. dotyczących miejsca, w którym migranci chcieli wychowywać swoje dzieci, a także ze zdrowiem – własnym bądź bliskich, którzy zostali w kraju. Migranci wracali również ze względu na kończące się kontrakty, rozpoczynający się rok akademicki, osiągnięcie celów wyjazdu czy ambicje zawodowe.
- 3 W latach 2004–2015 w rejestrach małopolskich PUP odnotowano łącznie około 35 tys. bezrobotnych, którzy w tym samym okresie posiadali epizod pracy za granicą. W połowie 2016 roku status bezrobotnego z epizodem pracy za granicą posiadało około 4,4 tys. osób. Byli to przede wszystkim ludzie młodzi – ponad 40% pomiędzy 25 a 34 rokiem życia, którzy za granicą przebywali krócej niż rok i podejmowali się głównie prac prostych.

POTRZEBY MIGRANTÓW POWROTNYCH

Przygotowania do powrotu

W zakresie pozyskiwania informacji na temat tego, o co należy zadbać przed powrotem do Polski, emigranci korzystali w większości z wiedzy i doświadczenia **członków rodziny i znajomych**, którzy mieli za sobą doświadczenie powrotu. Innymi, często wykorzystywanymi kanałami informacji były **Internet i portale społecznościowe**. Zdecydowanie mniej popularne źródło wiedzy stanowi portal **powroty.gov.pl**. Osoby, które miały okazję z niego korzystać, pozytywnie oceniają funkcję portalu oraz dostępność zawartych w nim informacji. Żaden z respondentów nie miał styczności z portalem EURES – platformą umożliwiającą tworzenie oraz publikowanie CV, a także zawierającą oferty pracy zebrane z europejskich publicznych służb zatrudnienia.

*(...) dowiedziałam się od **znajomych** i właściwie wszystkie informacje, które uzyskałam na ten temat, to były informacje od osób, które były tam za granicą i również wcześniej załatwiałam takie formalne sprawy. Także tylko i wyłącznie poprzez znajomych. [powr_14]*

*Na stronach internetowych są wszystkie informacje najnowsze publikowane, więc po prostu z **Internetu**. I tak było głównie właśnie. Jest taki portal internetowy **powroty.gov.pl** i stamtąd właśnie, właśnie tam wymieniane są różne doświadczenia, tam można wszystko wyczytać i tam tak, jak po sznureczku udało mi się wszystko znaleźć. [powr_20]*

*Znaczący, nasz przyjaciel Google to potrafi wszystko nam wyszukać i wpisywałam konkretną informację, która była mi potrzebna, więc przekierowywało mnie tam, gdzie no było mi potrzebne. Sprawdzałam na różnych stronach, na pewno orientowałam się, jak wygląda sytuacja, prosiłam osoby, które tutaj były na miejscu, żeby podeszły do ZUS-u i dowiedziały się konkretnie jak wygląda sytuacja moja, kiedy ja przestaję pracować za granicą, czy będę miała prawo do jakiegoś świadczenia będąc w ciąży, czy będę miała prawo do macierzyńskiego i do takich innych rzeczy. Tu poprosiłam głównie o pomoc, żeby dowiedzieć się **na miejscu od osoby tutaj, bo jednak uważam, że takie informacje na stronach internetowych są bardzo potrzebne, są bardzo trafne, ale warto też podejść na miejsce i bezpośrednio w urzędzie się dowiedzieć konkretów już**. [powr_21]*

Przygotowania do powrotu ograniczały się czasem do zabezpieczenia sobie **środków finansowych** na czas poszukiwania pracy w kraju, zgromadzenia pieniędzy „na start” w Polsce.

Właściwie tak. Starłam się odłożyć jak największą sumę pieniędzy, żeby mieć na start w Polsce. [powr_14]

Również **poszukiwanie pracy** w Polsce większość migrantów powrotnych uczestniczących w badaniu odłożyła na moment **po powrocie**.

Nie, nie szukałam pracy, ponieważ miałam pewien plan do wykonania i jego się trzymałam. W zasadzie nie szukałam niczego innego. Pracy szukał mąż po powrocie. Ponieważ doszliśmy do wniosku,

że nie będziemy robić niczego na odległość. Zobaczymy, jak się sprawy ułożą na miejscu. Mąż ma dosyć duże doświadczenie do tej pory w pracy, w związku z czym bez większych problemów znalazł pracę znów jako przedstawiciel handlowy. [powr_11]

Odkładanie w czasie rozpoczęcia poszukiwania pracy w Polsce, u części osób jest związane z poczuciem posiadanego zabezpieczenia finansowego i stabilizacji, jakie dają im oszczędności zgromadzone za granicą.

Po przyjeździe dałam sobie kilka miesięcy na odpoczynek, mogłam sobie na to pozwolić, bo miałam pieniądze. [powr_19]

Nie, jakiś nie miałam specjalnych oczekiwań, no wiedziałam, że (...) przez jakiś czas będzie spokój, bo jak mówię, jakąś tam część finansową miałam, zaplecze finansowe jakieś tam było (...). [powr_8]

Dla niektórych respondentów powrót do kraju wiązał się z rozpoczęciem procesu pewnego rodzaju **przygotowania psychicznego**, wynikającego ze świadomości zbliżających się problemów, jakie mogą czekać na migrantów po powrocie do kraju, a także związanego z długim wyczekiwaniem tego wydarzenia.

Przygotowywałam się chyba najbardziej psychicznie, ponieważ wiedziałam, że moja pensja, jeśli będzie, to będzie dużo, dużo mniejsza, nawet obawiałam się tego, że stracę motywację do pracy i to jest chyba taka, nie powiem wada, ale taka przypadłość, która dotyczy każdego człowieka, który przyjeżdża z zagranicy i (...) tutaj ciężko mu się odnaleźć i zastanawia się, czy jest sens rano wstawania do pracy na takim poziomie zarobków. To chyba był taki główny motywator, obawa jeśli chodzi powrót do Polski. Ale na pewno cieszyłam się, że wracam do Polski, rodziny, do dzieci, przyjaciół. [powr_10]

To znaczy przygotowywałam się, bo bardzo tęskniłam i ten moment, kiedy skończę pracę i będą mogła wrócić do Polski, był bardzo ważny. Przygotowania to były najbardziej (...) mentalnie, psychicznie, powiodło się i jest dobrze. [powr_20]

Z drugiej strony znacząca część respondentów w ogóle **nie przygotowywała się do powrotu**, nie widziała potrzeby ani celu takich przygotowań. Towarzyszyło im przekonanie, że wracają do siebie, do kraju, w którym nic im nie grozi i którego język znają. Taką postawę prezentowali zarówno migranci, którzy wyjechali na krótki, jak i na dłuższy czas.

Jeśli chodzi o nas, to nie. My po prostu wróciliśmy, szukaliśmy pracy i pomysłu dalej na siebie. Natomiast jeśli chodzi o dzieci, to wymagało to tylko zapisania ich do szkół. [powr_11]

Nie, no po prostu wiem, że wracam do domu, nie jadę do obcych. W każdym miejscu w Polsce czuję się jak w domu. (...) Tam w Niemczech czułam się troszkę wyobcowana, no bo to wiadomo, jest inny kraj, inna kultura. Czasem to ci ludzie postrzegają Polaków dziwnie, także z różnymi sytuacjami można było się spotkać, a tutaj co? Co mi tutaj grozi? Nic. [powr_4]

Niewiele osób myślało bardziej długofalowo i szczegółowo o ułożeniu sobie przyszłości w Polsce, zanim wróciło do kraju – szukało mieszkania przez Internet, orientowało się w ofertach

pracy, gromadziło informacje o formalnościach niezbędnych do założenia własnej działalności gospodarczej.

(...) Przeglądałam ogłoszenia, próbowałam tak mniej więcej rynek przeanalizować, czy jest faktycznie... czy są oferty pracy dla osób z moim wykształceniem, natomiast nie podjęłam żadnych kroków takich bezpośrednich – czyli nie wysłałam swojego CV będąc tam jeszcze, w Anglii. [powr_14].

Raczej jeśli chodzi o mieszkanie, to już ja szukałam przez Internet, tam, w wolnym czasie tutaj też rodzice się rozglądali, czy coś nie ma fajnego, partner się rozglądał. Jak chodzi o pracę, to prosiłam partnera, aby podszedł i zapytał się, czy jest wolne miejsce, tak? Bo chciałam wiedzieć, jak to wygląda. [powr_25]

Ale będąc tam, to myślałam, jak otworzyć firmę w Polsce właśnie. [powr_26]

Obawy związane z powrotem

Zapytani o obawy związane z powrotem, migranci uczestniczący w badaniu wskazywali przede wszystkim obawę o to, czy uda im się **znaleźć pracę** po przyjeździe do Polski i czy będzie to praca, która da im możliwość samorealizacji. Ich obawy dotyczyły także **sytuacji finansowej**, jaka czekała ich w Polsce, głównie zarobków dużo niższych niż te, które osiągnęli za granicą. Obawy wiązali również z własnym doświadczeniem zawodowym – tym, czy będzie ono wystarczające, aby znaleźć pracę w Polsce.

B: Czy to znaczy, że jednak przyjeżdżając tutaj ma Pan jakieś obawy związane właśnie z funkcjonowaniem w Polsce?

R: Co do pracy. (...) Praca może by była, tyle tylko, że za małe stawki. [powr_1]

*No największym problemem było to, że zostałam znowu **bez pracy**, więc... jednak tam jakoś to życie wyglądało, była praca, były obowiązki. A tu wróciłam i znowu sytuacja chwilowo patowa, ale mam nadzieję, że też się zmieni. [powr_16]*

Były obawy. Były obawy odnośnie wynagrodzenia, bo jednak w Polsce wynagrodzenie dość różni się od wynagrodzenia w Wielkiej Brytanii, więc to były głównie kwestie finansowe (...) Tak, miałam spore obawy odnośnie powrotu i właściwie to nie zdołałam wcześniej pracować w Polsce w zawodzie, więc tak naprawdę jedyne doświadczenie jakie zawodowe nabrałam, to w Anglii, więc no obawy tutaj były uzasadnione. [powr_14]

Powrót wiązał się również z koniecznością ponownego **odnalezienia się w polskiej rzeczywistości**, zmianą, która szczególnie trudna mogła być do zaakceptowania przez osoby przebywające za granicą kilka lat. Życie i praca za granicą postrzegane były jako zupełnie inne, przede wszystkim łatwiejsze niż w Polsce. Obawa o problemy adaptacyjne pojawiała się także w odniesieniu do **dzieci** powracających z zagranicy.

*Po powrocie przede wszystkim (...) różnica w **mentalności** Polaków, a Holendrów. Tam życie było całkowicie inne. Tutaj jednak, no głównym wyznacznikiem jest brak pieniędzy, brak pracy*

satysfakcjonującej. Zarówno zarobkowo, jak i tutaj jakichś takich swoich ambicjach, więc, tego przede wszystkim się obawiałam, że nie będę mogła się realizować. [powr_17]

Z jakimi problemami? W **Polsce ludzie mniej życzliwi**, bo tam w każdym mieście bardziej uśmiechnięci, nieznajomi mówią sobie „dzień dobry”, tutaj w Polsce niestety nie. Ja byłam w takim miejscu, gdzie Bawarczycy są bardziej życzliwi wśród innych. Tutaj w Polsce całkiem inna mentalność, ten sąsiad zawistny, zaglądnący przez płot i patrzy, co udało się zrobić, czego nie udało się zrobić, ale tak prawdę powiedziawszy, to w tych Niemczech tęskniłam trochę za tym. [powr_20]

Oczywiście, jak każdy chyba, który zmienia po raz kolejny miejsce zamieszkania, obawiałam się tego, co będzie. Czy znajdę pracę, czy mój plan na działalność powiedzie się, **czy moje dzieci odnajdą się w nowej sytuacji, bo jednak kolejna przeprowadzka to dla nich również dosyć duży stres**, czy mąż znajdzie pracę? Tych obaw było całe mnóstwo, ale kto nie ryzykuje, ten nie ma. [powr_11]

Warto zauważyć, że powrót po kilkuletnim pobycie za granicą staje się w pewnym sensie sytuacją analogiczną do tej, jaka ma miejsce w momencie emigracji – **zostawia się swoje życie, „nowych” znajomych, a nierzadko również członków rodziny**, którzy nie decydują się na powrót.

Zawsze mam obawy, bo jeśli człowiek zmienia nie tylko miejsce zamieszkania, jeśli chodzi w danym kraju, ale człowiek wyjeżdża gdzieś całkiem daleko od rodziny, od swojego kraju - to jest jakaś obawa. **I potem, jak już człowiek się zaaklimatyzuje, jak się już zaaklimatyzujemy w danym miejscu, już czujemy się u siebie i powrót...** Też zawsze zostaje jakaś obawa, że... **czy to będzie teraz, a czy sobie poradzę**. Tym bardziej, że tutaj wracając, nie mając pracy, będąc w ciąży, no była obawa, że co teraz, a jak nie znajdę pracy, zamiast swojego wymarzonego domku będzie trzeba te pieniądze po prostu brzydko mówią przejeść, bo będzie trzeba z czegoś żyć i utrzymać dziecko, a jak nie będzie pracy, **mimo że mam takie doświadczenie, wykształcenie i doświadczenie gdzieś tam za granicą, co później będzie, jak długo będę szukała pracy, jak to wszystko będzie wyglądało**. Nie wiem, czy jest na świecie człowiek, który każdą zmianę... w ten sposób nie myśli i nie obawia się żadnej zmiany. Chyba jest niewiele takich ludzi na świecie, którzy się w ogóle nie obawiają (...). Od razu myślą, a nieważne co jest, ok, wszystko będzie dobrze. Zawsze są obawy. [powr_21]

Z drugiej strony duża część respondentów nie odczuwała **żadnych obaw** związanych z powrotem. Towarzyszyły im radość z powrotu „do siebie”, do rodziny. Zarobione za granicą pieniądze miały im zagwarantować pewien okres stabilizacji.

(...) nie miałam specjalnych oczekiwań, no wiedziałam, że będzie przez jakiś czas (...) spokój, bo jak mówię, jakąś tam część finansową miałam, zaplecze finansowe jakieś tam było, bo też sobie troszeczkę tam odłożyłam pieniędzy, ale wiedziałam, że za jakiś czas te pieniążki się oczywiście skończą, no to tak, jak mówię, było się, zarobiła się, wróciło się. [powr_8]

Migranci powrotni uczestniczący w badaniu wskazali niewiele **problemów**, z którymi zetknęli się po przyjeździe do Polski. Wśród wymienianych znalazły się: bezrobocie (tym bardziej dojmujące, że następujące po aktywnym zawodowo życiu za granicą), różnice w mentalności ludzi oraz panująca w Polsce biurokracja.

Migrant powrotny na małopolskim rynku pracy

Migrant powrotny jako potencjalny pracownik lub pracodawca

Z wywiadów pogłębionych i eksperckich wyłania się obraz migranta powrotnego, którego **mocnymi stronami na rynku pracy** są:

- **poszukiwanie zatrudnienia zgodnego z kwalifikacjami, które posiada.** Część migrantów powrotnych wskazywała, że motywem ich emigracji była chęć podjęcia pracy w zawodzie lub zdobycia doświadczenia zawodowego, które ułatwiłoby znalezienie pracy w zawodzie, po powrocie do Polski. Jeden z ekspertów podkreśla również, że nie podejmują desperacko jakiegokolwiek pracy, bo wiedzą, że w razie czego mogą wrócić za granicę,
- **przedsiębiorczość.** 4 spośród 26 migrantów powrotnych założyło po powrocie do Polski własną działalność gospodarczą. Migranci wracają z pomysłem na działalność oraz z **kapitałem ekonomicznym** na jej uruchomienie. Założenie własnej firmy może być jedną ze strategii radzenia sobie z dużo niższymi, niż za granicą, zarobkami. Może również wynikać z sytuacji na lokalnym rynku pracy (zabezpieczenie sobie pracy),
- **posiadane doświadczenie i kompetencje językowe.** Zdaniem ekspertów są niekwestionowanymi atutami migrantów powrotnych na rynku pracy.

Zarówno migranci powrotni, jak i eksperci wskazują, że osoby powracające z zagranicy mają **wysokie aspiracje w zakresie wynagrodzeń**, co z jednej strony jest ich atutem (mają sprecyzowane cele), z drugiej – może ograniczać ich dostęp do rynku pracy.

Zagrożeniami dla osoby powracającej z zagranicy mogą być:

- fakt, że często **zaczynają karierę na rynku pracy „od zera”**, przegrywając tym samym z rówieśnikami, którzy nie wyemigrowali,
- możliwość „**wypadnięcia**” z **ryнку pracy**, jeśli podejmowana za granicą praca była pracą nie w zawodzie,
- **cechy lokalnego rynku pracy.** Rynek pracy, na który wraca migrant, ma ograniczoną ofertę w stosunku do jego oczekiwań finansowych i ambicji zawodowych, a także posiadanego doświadczenia zawodowego.

Małopolski rynek pracy oczami migrantów powrotnych

Główne **problemy**, z jakimi spotkali się lub nadal spotykają migranci powrotni na rynku pracy to:

- 1 **poziom wynagrodzeń**, także w odniesieniu do wykształcenia pracowników:

Znacząco, największą trudnością jest to, że jednak jeszcze nie płacą tyle pracownikom wykształconym, czego się oczekuje. A poza tym, początki pracy w większości firm, to jest nie, że się zdobywa

doświadczenie, tylko idź, przynieś, podaj, pozamiataj. Jednak ci ludzie nie są traktowani jakoś super przyzwoicie. [powr_7]

No trudności to było chyba nieodpowiednie prace może do mojego, mówię pod kątem swojej osoby, do mojego wykształcenia, kierunku, no i zarobki. [powr_9]

Uważam, że nie jest ciężko znaleźć pracę [w Nowym Sączu, przyp. autora], jednak ona jest na tyle mało płatna, że mało osób się na nią decyduje. [powr_11]

2 kwestie formalne związane z zatrudnieniem – brak umów lub zatrudnianie na umowy cywilnoprawne, czy wręcz wymaganie od pracowników samozatrudnienia:

(...) normalne trudności, no wiadomo, że rynek pracy jest dosyć trudny, nie zawsze przyjmują tam, gdzie by człowiek chciał iść, warunki są też nie za ciekawe, wiadomo, z umowami jest różnie, raz dają umowę, raz nie dają, raz dają zlecenia, raz dają o dzieło. [powr_8]

Nigdy nie zaoferowano mi umowy o pracę – to była pierwsza trudność. Druga trudność to były zupełnie niesatysfakcjonujące zarobki. [powr_14]

Głównie to są umowy, jakie są oferowane ludziom jeśli chodzi o podjęcie pracy. Bardzo często są to umowy zlecenia bądź pracodawca proponuje samozatrudnienie. I do tego drugim, drugą rzeczą, którą niestety mamy tutaj bardzo nieciekawą, jest wysokość pensji, które tutaj oferują pracodawcy za pracę. [powr_21]

3 ograniczona oferta rynku pracy, w szczególności dla osób starszych czy wykształconych w określonych kierunkach:

Wydają mi się, że już w tym wieku to jest, powiedzmy, jakaś taka przepaść, że raczej za dużo tych możliwości nie ma, bo jeżeli chcą kogoś do pracy, to młodego. No, bo zawsze młody bardziej operatywny, sprawniejszy. (...) Na pewno w tej miejscowości, w której mieszkam, to nie, bo już straciłam tą pracę tam, na moje miejsce są młodzi ludzie, a żeby gdzieś dojeżdżać, to wiadomo, że to się wiąże z kosztami. [powr_6]

4 posiadanie tylko doświadczenia zawodowego nabytego za granicą, co może stanowić barierę dla niektórych pracodawców:

No i trudność jeszcze w znalezieniu była taka, że miałam jednak – w mniemaniu polskich właścicieli salonów – miałam zbyt niskie doświadczenie, zbyt małe, zbyt krótkie. [powr_14]

Problemy, które wskazują migranci powrotni, obserwują także eksperci z powiatowych urzędów pracy. Ich zdaniem, o ile nabyte lub podniesione za granicą **kompetencje językowe ułatwiają** migrantom powrotnym poszukiwanie zatrudnienia, o tyle **wyższe oczekiwania finansowe mogą już stanowić barierę**. Ponadto, zdaniem ekspertów, migranci powrotni zaczynają niejako „od zera”, a są często starsi niż osoby w tej samej sytuacji zawodowej, ale nieposiadające w życiorysie epizodu emigracyjnego.

*Łatwiej [znaleźć pracę migrantom powrotnym, przyp. autora], to znaczy mają na pewno nie tyle wyższe kwalifikacje, co na pewno **kwalifikacje językowe**, bo to jest praktyka. I jeżeli ktoś jeszcze był wykształcony, to po prostu ten język sobie utrwalił, **natomiast nie do końca im jest łatwiej dlatego, że mają wyższe oczekiwania względem finansowym**. [PUP_1]*

*Adaptacja też do naszych warunków finansowych wymusza według mnie tę decyzję o własnej firmie. Myślę, że taki powrót jest bardzo trudny, bo nawet patrząc na swoich znajomych, część z tych osób, która została, osiągnęła już jakąś pozycję zawodową, **a oni zaczynają od zera, natomiast są starsi**. [PUP_3]*

Wsparcie ze strony PUP

Ekspertki z PUP podkreślają, że osobom powracającym z zagranicy i rejestrującym się w urzędzie pracy przysługuje ten sam zestaw instrumentów, co pozostałym zarejestrowanym bezrobotnym. Część z nich podkreśla, że nie widzi możliwości poszerzenia zakresu swoich działań w tym zakresie, a wręcz, że nie ma potrzeby wypracowywania innego podejścia i innego traktowania rejestrujących się migrantów powrotnych.

Ekspertki obserwują także, że wśród części migrantów sezonowych, wracających do kraju na krótszy lub dłuższy czas, popularna jest strategia podejmowania zatrudnienia za granicą, ale pozostawania bezrobotnym w kraju. Podkreślają, że dla części powracających rejestracja w urzędzie pracy to sposób na zapewnienie sobie ubezpieczenia i że osoby te nie mają wobec urzędów innych oczekiwań. Potwierdzają to dane z PUP dotyczące bezrobotnych z epizodem pracy za granicą. Wśród osób, które spędziły za granicą łącznie do 1 roku, 24% miało za sobą 3 lub więcej epizodów migracyjnych, a co piąta osoba pracowała za granicą 2 razy. Im dłuższy łączny czas pobytu za granicą, tym większy udział jednorazowych epizodów pracy za granicą.

Świadczenia społeczne

Świadczenia za granicą

Większość migrantów powrotnych miała **dość ograniczoną (bądź nie posiadała wcale) wiedzę na temat świadczeń społecznych** w kraju, do którego wyjechali. Informacje, które posiadali, często ograniczały się do tego, z czego zmuszeni byli skorzystać – np. do wiedzy o funkcjonowaniu służby zdrowia. Niezbędne informacje czerpali od znajomych, którzy za granicą pracowali dłużej, lub z Internetu.

Tak, coś niecoś na ten temat [świadczeń społecznych, przyp. autora] już wiedziałam, ponieważ, tak jak mówię, ta znajoma pracowała również na takich warunkach, jak my, że była legalnie, oficjalnie zatrudniona, a ponieważ jesteśmy mniej więcej rówieśniczkami, to zawsze mówiła, że „pamiętaj, to jest ważne, to jest ważne, to jest ważne.” Fundusz emerytalny, ubezpieczenie, no i legalna praca. No, coś niecoś na ten temat wiedziałam. A potem resztę pokazało życie. [powr_5]

Osoby, które w jakimś stopniu orientowały się w zakresie świadczeń dostępnych za granicą, **oceniają je pozytywnie, szczególnie w porównaniu z tymi dostępnymi w Polsce**. Dostępność świadczeń i ich wysokość dla niektórych respondentów stanowiły czynniki wpływające na wybór kraju emigracji.

R: Wiedziałam o świadczeniach socjalnych, bo na pewno jest większy status osób tam, mają dofinansowanie do wszystkich wyprawek szkolnych i dla dzieci, przedszkola i zdrowotne. Mają lepsze niż u nas w kraju. Także wiedziałam, jak to jest tam zorganizowane.

B: A co pani wiedziała? Czy dostępne świadczenia mogły wpłynąć na decyzję o wyjeździe pani tam?

R: A tak. Oczywiście, miały znaczenie i to duże. [powr_9]

Informacje przede wszystkim posiadałam od kuzynki, która już tam przebywa kilka lat. Świadczenia owszem, są dużo lepsze niż w Polsce. Miało to pewien wpływ na mój wybór akurat tego, a nie innego kraju. [powr_17]

Migranci, którzy korzystali ze świadczeń (głównie rodzinnych) przede wszystkim doceniali łatwość, z jaką są przyznawane.

Muszę przyznać, że dzieje się to niejako z automatu. Zgłaszając tam, że ma się małe dziecko, bez problemu otrzymałam te dodatkowe świadczenia na nie. [powr_11]

To było jakby z automatu, nie wiem, to się po prostu tam wie. Zresztą tam jest bardzo opieka socjalna rozwinięta. I tam każda matka, która ma dziecko, ma rodzinę, czy ma problemy, ma się do kogo zwrócić i jest po prostu pokierowana. [powr_18]

Z drugiej strony, korzystanie ze świadczeń społecznych za granicą kojarzyło się niektórym respondentom w sposób stereotypowy i negatywny:

Wie pani co, ja jeżeli chodzi o te świadczenia społeczne w Niemczech, to też jest dla mnie żenujący temat, bo wydaje mi się, że... No właśnie, taką złą robotę żeśmy sobie zrobili, bo kupę ludzi wyjeżdża i właśnie na tym zasiłku chcą żyć. I mając tam więcej dzieci, to z tego korzystać, ale ja po prostu nie chciałam nic o tym wiedzieć. Ja chciałam uczciwie zarobić, dostać swoje i podziękować im za gościnę. Tak że ja się tym nie interesowałam. [powr_6]

Niektórzy ludzie, którzy właśnie no (...) żyją z benefitów, czy z zasiłków, czy właśnie ze świadczeń, to nie był mój cel. Ja nie jestem typem człowieka, który lubi siedzieć (...) i nic nie robić, więc nie. Mówię, to nie dotyczyło mnie. [powr_26]

Transfer zasiłku dla bezrobotnych

Transfery świadczeń mogą się odbywać w dwóch kierunkach. Bezrobotni, którzy w Polsce nabyli prawo do zasiłku i zdecydują się na wyjazd do innego kraju UE lub Islandii, Liechtensteinu, Norwegii i Szwajcarii, mają prawo ubiegać się o transfer świadczenia. Eksperti PUP wskazują jednak, że transfer zasiłków w tym kierunku jest rzadki. Ekspert biorący udział w badaniu wskazał, że Polacy wyjeżdżający za granicę często mają już „nagrana” pracę. Zarówno procedury związane

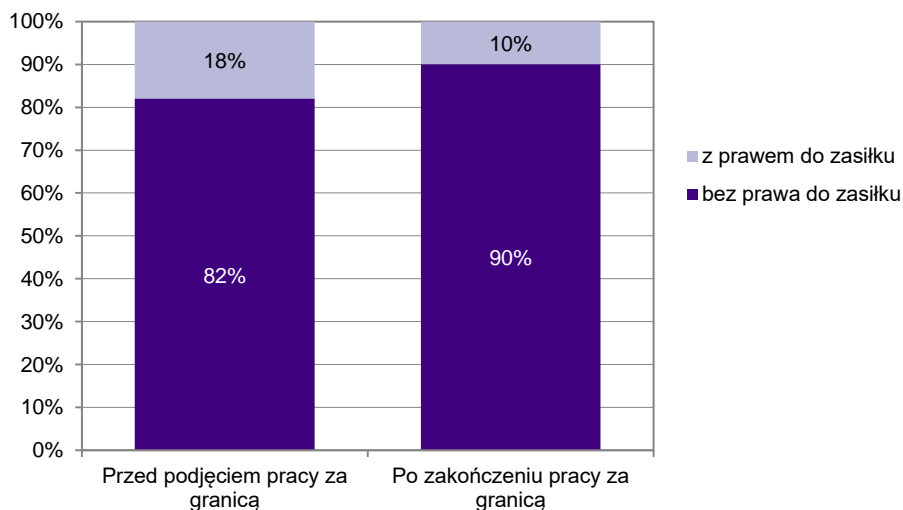
z transferem, jak i siła nabywczą polskiego zasiłku za granicą również mogą zniechęcać. Częściej zdarza się natomiast wnioskowanie o transfer zasiłku z zagranicy do Polski.

Transfery mogą być w dwóch kierunkach, albo z Polski na teren Unii, albo z Unii na teren Polski. Z tym, że ostatnio z Polski na teren Unii... w naszej historii może 2-3 przypadki takie były, ale to w latach wstecznych. Obecnie to są transfery tylko do Polski z Unii, nie ma tego za wiele. Tak właściwie na bieżąco to są 3-4 osoby [w miesiącu, przyp. autora]. Ktoś kończy, następny zaczyna, może 5 osób czasem się skumuluje. Nie ma tu takiego wielkiego... [PUP_3]

Ja bym powiedziała, że w odwrotnym kierunku, gdyby Polak się starał o transfer, wyjeżdżając, to rzadko kiedy jest tak, że nasz obywatel wyjeżdża w poszukiwaniu pracy. On już ma coś nagrane. Nawet jeżeli nie zna dokładnej daty, kiedy będzie podejmował tę pracę, to wie, że ją podejmie. To jak usłyszy od nas, że tu musi pojechać do WUP-u, tu złożyć zaświadczenie, to mówi – dziękuję, nie będę transferował. Mieliśmy chyba jedną osobę, która faktycznie załatwiła formalność. [PUP_4]

Jedynie 18% osób, które przed podjęciem pracy za granicą figurowały w rejestrach bezrobotnych małopolskich PUP, posiadało prawo do zasiłku. Wśród osób, które zarejestrowały się po powrocie z zagranicy, odsetek ten był jeszcze niższy – tylko co 10 bezrobotny miał prawo do zasiłku.

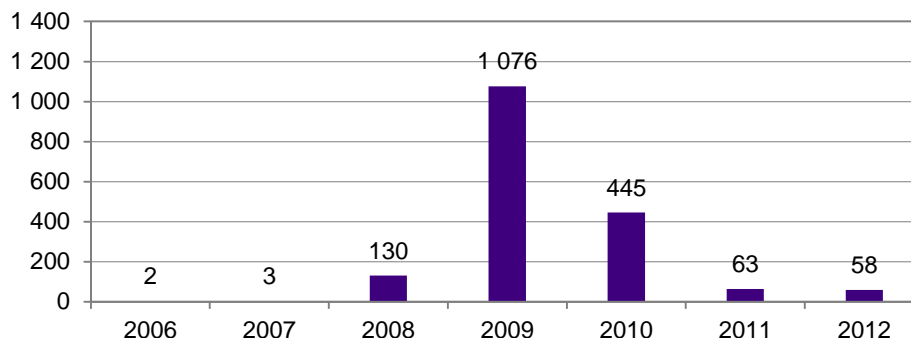
Wykres 16. Prawo do zasiłku przed i po podjęciu pracy za granicą wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne bezpośrednio przed podjęciem lub po zakończeniu pracy za granicą (w okresie od 2004 do I połowy 2016 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Niewielką skalę transferu zasiłków dla bezrobotnych, o której wspominają eksperci z PUP, potwierdzają dane dotyczące bezrobotnych z epizodem pracy za granicą. W analizowanym okresie jedynie w 2009 roku liczba wypłaconych zasiłków transferowych była wyraźnie wyższa niż w pozostałych latach – zasiłek otrzymało wówczas 1 076 osób. W 2012 roku liczba osób, którym przyznano zasiłek transferowy wyniosła już tylko 58.

Wykres 17. Liczba osób bezrobotnych z epizodem pracy za granicą otrzymujących zasiłek transferowy, według roku otrzymania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Ogólnie dosyć niska świadomość możliwości transferu zasiłku dla bezrobotnych przewija się zarówno w rozmowach z ekspertami, jak i samymi migrantami powrotnymi. W chwili przeprowadzania badania, żaden z respondentów nie pobierał świadczeń z zagranicy. Ponadto, tylko jedna osoba wskazała, że po powrocie transferowała zasiłek dla bezrobotnych. Wielu migrantów powrotnych uczestniczących w badaniu w ogóle nie interesowało się kwestią transferu świadczeń. Część z nich uznała, że nie miała takiej potrzeby ze względu na np. zbyt krótki czas pracy za granicą. Jeden z ekspertów wskazał, że więcej osób dokonuje rejestracji już w Polsce niż transferuje zasiłek z zagranicy.

Jeśli ktoś ma zasiłek i wie, że mu ten transfer przysługuje, to już się o ten transfer stara. Natomiast są osoby, które z różnych powodów nie zaznają rejestracji i wtedy starają się o zasiłek u nas. I takich osób jest na pewno więcej niż takich, którzy transferują zasiłki. Mimo że te transferowane są korzystniejsze, w wyższej kwocie. [PUP_4]

Główne błędy popełniane przez migrantów powrotnych, którzy ubiegali się o transfer zasiłku, dotyczyły:

- 1 niezarejestrowanie się w kraju, w którym nabyli prawo do zasiłku:

Błędem jest niezarejestrowanie się w kraju, w którym nabywał prawo do zasiłku – bo przecież miałby wyższy zasiłek na zasadzie tego transferu. Te nieświadome właśnie przyjeżdżają do Polski i nabywają zasiłek na polskich warunkach. [PUP_5]

- 2 niezalatwienie formularza U2³ – może to wynikać zarówno z braku wiedzy, jak i z nieznajomości języka oraz instytucji, do których należy się zgłosić po formularz:

³ Formularz U2 to dokument, na podstawie którego osoba bezrobotna w państwie UE, Islandii, Liechtensteinie, Norwegii i Szwajcarii, planująca udać się do innego państwa UE w celu poszukiwania pracy, może transferować przysługujący jej zasiłek dla bezrobotnych. Dokument wystawia urząd pracy lub inna odpowiednia jednostka w kraju, w którym nabyto prawo do zasiłku.

A jeżeli osoba nie ma dokumentu U2, to nic nie traci, bo jest przyjęte w praktyce, że składa oświadczenie, że jest uprawniona do transferu. Dodatkowo wypełnia takie upoważnienie do wojewódzkiego urzędu pracy i urząd w ramach tego upoważnienia występuje do instytucji właściwej o wydanie dokumentu U2. Także jeżeli ktoś tak robi, to jest to wszystko w stanie zakończyć się pozytywnie. [PUP_3]

- 3 niedotrzymanie terminu zgłoszenia się do urzędu do 7 dni od powrotu.

Jednocześnie eksperci podkreślają, że **procedura transferu zasiłków jest nieskomplikowana i przejrzysta**. Ewentualne problemy mogą się pojawić jedynie, jeżeli migrant powrotny został źle poinformowany za granicą.

Sama procedura jest dosyć prosta, papierków nie ma wiele, wniosku osoba nie wypełnia. Jedyne co, to króciutki wniosek, to upoważnienie, jeśli nie posiada U2, a jeśli posiada U2, to innych dokumentów poza tym nie wypełnia. [PUP_3]

Podsumowanie

- 1 Powracający do kraju emigranci w zakresie informacji na temat tego, o co należy zadbać przed powrotem do Polski, korzystali w większości z wiedzy i doświadczenia członków rodziny i znajomych, którzy również mieli za sobą doświadczenie powrotu, a także poszukiwali informacji w Internecie i na portalach społecznościowych. Duża część respondentów w ogóle nie przygotowywała się do powrotu, nie widziała potrzeby ani celu takich przygotowań. Towarzyszyło im przekonanie, że wracają do siebie, do kraju, w którym nic im nie grozi i którego język znają.
- 2 Migranci powrotni obawiali się przede wszystkim tego, czy uda im się znaleźć pracę po przyjeździe do Polski i czy będzie to praca, która da im możliwość samorealizacji. Ich obawy dotyczyły także sytuacji finansowej, jaka czeka ich w Polsce, przede wszystkim dużo niższych zarobków. Powrót wiązał się również z koniecznością ponownego odnalezienia się w polskiej rzeczywistości, zmianą, co szczególnie trudne mogło być dla osób, które spędziły za granicą kilka lat. Życie i praca za granicą postrzegane były jako zupełnie inne, a przede wszystkim łatwiejsze niż w Polsce. Obawa o problemy adaptacyjne pojawiała się także w odniesieniu do dzieci powracających z zagranicy. Ponadto, powrót po kilkuletnim pobycie za granicą stawał się w pewnym sensie sytuacją analogiczną do tej, jaka ma miejsce w momencie emigracji – zostawia się swoje życie, „nowych” znajomych, a nierzadko również członków rodziny, którzy nie decydują się na powrót. Z drugiej strony duża część respondentów nie odczuwała żadnych obaw związanych z powrotem. Towarzyszyła im radość z powrotu „do siebie”, do rodziny. Zarobione za granicą pieniądze miały im zagwarantować pewien okres stabilizacji.
- 3 Migranci powrotni poszukiwali pracy zgodnej z wykształceniem. Z emigracji wracali z kapitałem ekonomicznym, a także z doświadczeniem i kompetencjami językowymi. Nierzadko wracali z już gotowym pomysłem na założenie własnej działalności gospodarczej. Jednocześnie ten typ migrantów posiadał wysokie aspiracje w zakresie wynagrodzeń, co z jednej strony było jego atutem, z drugiej – mogło ograniczać dostęp do rynku pracy. Charakter pracy wykonywanej

za granicą mógł również spowodować, że migrant „wypadał” z rynku pracy. Ponadto, karierę zawodową w Polsce mógł zaczynać „od zera”. Również lokalny rynek pracy może mieć ograniczoną ofertę w stosunku do oczekiwań finansowych i ambicji zawodowych, a także posiadanego przez migrantów powrotnych doświadczenia zawodowego.

- 4 Większość migrantów powrotnych posiadała dość ograniczoną (bądź nie posiadała wcale) wiedzę na temat świadczeń społecznych świadczonych w kraju, do którego wyjechali. Świadomość możliwości transferu zasiłku dla bezrobotnych była ogólnie dosyć niska.

MIGRANCI POWROTNI JAKO POTENCJAŁ REGIONU

Trwałość powrotów

Moment powrotu a początkowe plany

Początkowe plany dotyczące charakteru wyjazdu za granicę z biegiem czasu niejednokrotnie ulegają zmianom. Niespełna połowa uczestniczących w badaniu migrantów powrotnych zadeklarowała, że **wrócili do Polski dokładnie po takim czasie, jaki założyli sobie na początku wyjazdu**, przy czym i te założenia nie zawsze były do końca sprecyzowane. Często czynniki determinujące moment powrotu były niezależne od samego migranta – wiązały się z wygasającym kontraktem czy rozpoczynającym się rokiem akademickim. Wśród przyczyn powrotu w tej grupie pojawia się również zrealizowanie celów wyjazdu.

Tak, jak wspomniałam na początku, nie wiedziałam tak do końca, czy jadę na długo, czy na krótko, wiedziałam, że podpisuję umowę na rok, tak ustaliliśmy z mężem, że próbny rok. (...) ale myśleliśmy tylko o tym roku, żeby było to rok na podreperowanie budżetu. Nie musieliśmy niczego skracać. Po prostu minął rok i stwierdziliśmy, że to już chyba wystarczy, że trzeba wrócić i realizować swój plan, który był pierwszy, wydawało się, że najlepszy. [powr_10]

R: Tak, miałam plany. Wiedziałam, że nie zostanę tam długo, tylko przez ten okres, zarobię, wyleczę męża, wrócę do kraju, poszukam, podejmę pracę w zawodzie.

B: (...) Czy powrót do Polski nastąpił w tym terminie, co Pani planowała czy później, czy wcześniej? (...)

R: W tym terminie, co planowałam. [powr_24]

Migranci, którzy **wrócili wcześniej niż planowali**, podawali różne przyczyny wcześniejszego powrotu. Znalazły się wśród nich zarówno szybsza od planowanej realizacja założonych celów, jak i tęsknota za rodziną, czy choroba członka rodziny.

Wyjeżdżałem za granicę, żeby odłożyć trochę grosza. Udało mi się zrobić to szybciej. Miałem zostać tam 5 lat, ale zostałem tylko 2. [powr_7]

Charakter i sposób życia na emigracji weryfikowały również plany dotyczące czasu pobytu w przeciwnym kierunku. **Wydłużeniu czasu pobytu** za granicą, względem planów początkowych, sprzyjały m.in. zadowolenie z sytuacji życiowej, możliwość połączenia rodziny (przyjazdu małżonka i dzieci) czy możliwość zdobycia większego doświadczenia.

(...) A czy myślałam o powrocie do domu? Myślałam, oczywiście, że myślałam. Na początku nie zakładałam, że będzie to długi wyjazd. (...) Ponieważ okazało się, że pracę znalazłam bez jakiegoś większego problemu, sprowadziłam tam męża i dzieci, postanowiliśmy, że nie będziemy decydować się na dłuższą rozłąkę, no i razem zaczęliśmy tam pracować. Nie planowaliśmy, kiedy wrócimy. (...) Wyjechaliśmy po prostu w momencie, kiedy uznaliśmy, że to jest ten moment. [powr_11]

(...) ale będąc już tam, chciałam więcej przejść przez tych szczebli, chciałam zobaczyć głębiej, jak to wygląda, spodobało mi się bardzo i no chciałam po prostu dłużej tam pobyc, poobserwować,

zdość większe doświadczenie i dopiero potem miałam wrócić do Polski. A że minęło 4 lata, więc byłam zadowolona z tego faktu, można powiedzieć, bo więcej (...) doświadczyłam, no i więcej zarobiłam.

[powr_22]

Czy wracają na dobre?

Z punktu widzenia regionu, ważnym aspektem powrotów jest ich trwałość mierzona między innymi dalszymi planami migracyjnymi osób, które wróciły do Małopolski. Obraz trwałości decyzji o powrocie, jaki wyłania się z rozmów z samymi migrantami, jak i ekspertami, jest zróżnicowany. Wywiady pozwoliły na uchwycenie kilku strategii.

Graf 1. Trwałość powrotów z migracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania jakościowego.

1 Powrót (w założeniu) na stałe – charakterystyczny dla respondentów, którzy nie myślą o kolejnym wyjeździe, chcą zostać w Polsce. Kolejna emigracja byłaby dla nich ostatecznością, gdyby zmusiły ich do tego warunki życia czy okoliczności.

Raczej... raczej bym chciał zostać w Polsce. Chyba, że się tam jakoś sytuacja strasznie zmieni i trzeba będzie uciekać. Ale... tu mamy fajnie. Nie jest źle. [powr_19]

2 Powrót „otwarty” – charakteryzuje tych migrantów powrotnych, którzy wrócili z migracji z własnej woli, często po takim czasie, jaki z góry zakładali. Chcą ułożyć sobie życie w Polsce, ale nie wykluczają kolejnej emigracji, gdyby nadarzyła się taka okazja. Emigracja taka miałaby jednak charakter wyjazdu czysto zarobkowego, nie osiedleńczego – ostatecznie migrant chciałby wrócić do Polski. Ten typ reprezentowała znaczna część respondentów, a znalazły się wśród nich osoby w różnym wieku. Postawa taka wynikała czasem z niepewności co do sytuacji życiowej, jaka czeka migranta w przyszłości, a także ze zmieniających się okoliczności (np. dorastające dzieci przestają być czynnikiem potencjalnie zatrzymującym w kraju).

*Na razie nie mam żadnych planów wyjazdu za granicę, ale mówię, że otwarta jestem na wszystko. Jeśli byłaby propozycja wyjazdu do jakiegokolwiek kraju niemieckojęzycznego, po to, żeby poprawić sobie emeryturę, po to, żeby popracować za dobre pieniądze, zrobiłabym to bez wahania. (...) **Ja bym tylko wyjechała na jakiś czas.** Nie wiem, na jaki, nawet nie potrafię powiedzieć. Na pewno już nie 5 lat, to już z pewnością nie, ale powiedzmy na 2 lata, 3 lata.* [powr_5]

Tak, myślałam o tym właśnie, żeby jeszcze raz wyjechać. Możliwe, że wtedy już by było z dzieckiem i mężem. Mielibyśmy większą możliwość zarobku. Jednak chcielibyśmy tutaj powrócić. [powr_20]

3 Powrót z założeniem kolejnego wyjazdu – taki typ powrotów cechuje uczestników migracji sezonowych i cyrkulacyjnych, którzy często już w momencie powrotu do Polski planują kolejny wyjazd.

4 Powrót podwójny (*double return migration*)⁴ – wynikający z rozczarowania rzeczywistością w Polsce, trudnościami z ponowną adaptacją (w tym z odnalezieniem się na rynku pracy), tzw. odwróconym szokiem kulturowym. W konsekwencji migrant powrotny decyduje się na ponowny wyjazd (tam, skąd wrócił bądź do innego kraju). Badania podwójnych powrotów wśród Polaków w Wielkiej Brytanii dowodzą, że osoby takie często decydują się na osiedlenie za granicą⁵. Ten typ powrotów wśród Małopolan zaobserwowali głównie eksperci.

(...) jak bym obstawiała, że to są jednak te powroty już takie... Próba przeniesienia się na stałe. Nieudana. Nieudana i powrót za granicę. [PUP_1]

Osoby zjeżdżają, bo zakończyła się praca, z przyczyn rodzinnych. Nawet z osobistych przypadków znam, że rozpoczęcie pracy za minimalną w Polsce stawkę, po powrocie, jest naprawdę smutnym doświadczeniem i albo ktoś otworzy działalność, albo myśli o ponownym wyjeździe za jakiś czas. Nawet się zauważa po nazwiskach, jak przyznajemy zasiłki, że te nazwiska w dużej mierze się powtarzają. Więc specjalnie argumentów nie ma. Wiadomo, że w ojczyźnie zawsze jest lepiej, ale jeśli chodzi o zarobki, to nie przekonamy ich tu żadnym argumentem. [PUP_3]

Bo jeśli ktoś pracował pięć lat w Irlandii, wiadomo, że tam są inne realia, zarobki i przyjeżdżają tutaj z nadzieją, że coś się zmieniło, że będzie lepiej. I znam takie osoby, które po roku stwierdziły, że nie ma sensu tutaj być za takie pieniądze nie da się żyć i jadą z powrotem tam, raczej to miałam na myśli, że wracają w jakiejś części tam i tam decydują się na życie. [PUP_4]

Zdecydowana większość osób uczestniczących w badaniu jest zadowolona ze swojej aktualnej sytuacji życiowej i z życia w Małopolsce. Na pozytywną ocenę sytuacji życiowej mają wpływ zarówno poczucie, że żyją w miejscu, w którym czują się dobrze, jak i zadowolenie z sytuacji zawodowej. Większość pracujących migrantów powrotnych nie zamierza w ciągu najbliższych 2 lat szukać nowej pracy – ta, którą wykonują obecnie, jest dla nich satysfakcjonująca. Z drugiej strony zdają sobie sprawę z tego, że nie wszyscy mogą być w równie dobrej sytuacji.

Ja akurat... akurat ja się realizuję w Małopolsce, chociaż wiem, że jest ciężko przede wszystkim ze znalezieniem pracy dla młodych ludzi, co za tym idzie brak dobrej pracy, to jest brak środków do życia, z kolei brak własnego mieszkania, więc to wszystko się ze sobą wiąże. Ja jestem usatysfakcjonowana, że mi się udało akurat to wszystko osiągnąć. [powr_17]

⁴ A.White, *Double Return Migration: Failed Returns to Poland Leading to Settlement Abroad and New Transnational Strategies*, International Migration, vol. 52 (6), s. 72-84, 2013.

⁵ *Ibidem*.

Wyraźnie negatywna opinia pojawia się w narracji tylko jednego respondenta, który – nie widząc perspektyw na życie i pracę w Małopolsce – planuje kolejny wyjazd.

Kapitał migrantów powrotnych

Podejmując pracę za granicą migrant przeważnie nabywa szereg nowych kompetencji bądź doskonalą te, które posiada, zdobywa doświadczenie. Jedną z najbardziej oczywistych kwestii jest poprawa kompetencji w zakresie znajomości języków obcych. W zakresie kompetencji zawodowych praca za granicą może stwarzać możliwości do wykorzystania i rozwoju posiadanych kwalifikacji bądź, jeśli podejmowana praca jest niezgodna z wykształceniem migranta, do nabycia nowych. W tym ostatnim przypadku brak kontaktu z wyuczonym zawodem niesie ryzyko dezaktualizacji posiadanych kwalifikacji. Ponadto, kompetencje i doświadczenie zdobyte za granicą mogą, aczkolwiek nie muszą, korzystnie wpłynąć na sytuację migranta powrotnego na rynku pracy.

Uczestniczący w badaniu migranci powrotni wyjeżdżali z kraju z różną **znajomością języka** obcego – od podstawowej do bardzo dobrej. Niemal połowa respondentów wskazała, że znajomość języka była niezbędna bądź ułatwiała znalezienie pracy za granicą. Dla niektórych respondentów nauczenie się języka było konieczne ze względu na pracę z osobami, które się nim posługują. Jest też niezbędnym elementem kariery zawodowej – to od niej zależą możliwości awansu. Opinie takie pojawiały się zarówno wśród osób, które za granicą wykonywały prace specjalistyczne, jak i tych podejmujących prace proste.

*Na pewno moja późniejsza znajomość języka w czasach, kiedy już dołączył do mnie mąż i dzieci pomogła nam się jakoś bardziej, nazwijmy to, **ustawić. I też pomogła mi znaleźć lepszą pracę, pracę przy organizacji imprez. Tam już miałam tę pracę bardziej odpowiedzialną.** [powr_11]*

[Czy znajomość języka była ważna?, przyp. autora] *Na pewno tak. Bez znajomości języka nie byłoby szansy w ogóle, żeby tam zaistnieć, żeby się po szczeblach kariery wspinać, niestety bez języka jest ciężko i znaleźć jakąkolwiek dobrą pracę bez języka to jest niewykonalne niestety. [powr_22]*

Większość migrantów powrotnych wskazała również, że w trakcie wyjazdu za granicę ich kompetencje językowe uległy poprawie. Nie wszyscy respondenci są jednak przekonani, że przekłada się to na ich sytuację na małopolskim rynku pracy.

Na pewno doszkolenie języka, który faktycznie z poziomu komunikatywnego zrobił się naprawdę taki dość zaawansowany (...), zdecydowanie podciągnęłam się językowo. [powr_14]

R: Przed wyjazdem to była taka komunikatywna [znajomość języka, przyp. autora], a teraz mogę stwierdzić, że jest na takim wyższym poziomie (...) Bardziej zaawansowanym można powiedzieć. (...)

B: Czy według Pani podwyższenie poziomu językowego, gwarantuje Pani w Polsce lepszą pracę i lepsze możliwości finansowe?

R: Niestety, ja tak nie uważam. [powr_2]

Wśród wymienianych przez migrantów powrotnych nabytych **kompetencji zawodowych**, znajdują się uprawnienia i umiejętności ściśle związane z wykonywanym za granicą zawodem, ale także doświadczenie nabywane wraz z praktyką, poznanie innego podejścia do pracy, nowych technik.

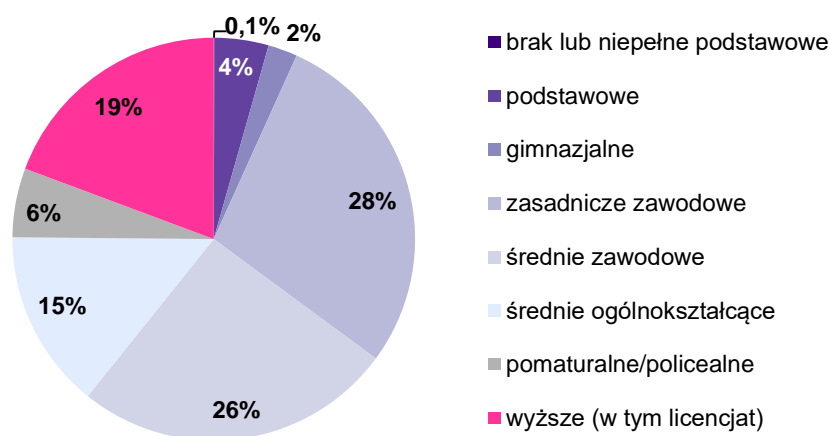
Nie, nie miałam konkretnie pracy [po powrocie, przyp. autora], ale wiedziałam, że mam już taką szkołę życia w Niemczech, to nie ma szans, że tutaj sobie nie znajdę. Po prostu się już nie bałam (...). Poza tym dobre kucharki są mile widziane przez pracodawców. Byłam więc pewna, że znajdę sobie pracę. A gdybym nie znalazła sobie pracy, to mogłam zawsze wrócić do Landshut. [powr_20]

Z drugiej strony, część migrantów powrotnych była zdania, że ich wyjazd nie wiązał się z podniesieniem żadnych kompetencji, a nawet jeśli zdobyli jakieś doświadczenie, to z punktu widzenia ich aspiracji zawodowych było ono zupełnie nieprzydatne.

Kapitał powracających – bezrobotnych

Z punktu widzenia rynku pracy istotna jest nie tylko skala, ale i struktura strumieni migracyjnych. Ustalenie cech osób powracających, szczególnie tych mających problemy ze znalezieniem zatrudnienia, wydaje się zatem kluczowe.

Wykres 18. Wykształcenie w momencie podjęcia pierwszej pracy za granicą wśród bezrobotnych zarejestrowanych w latach 2004–2015

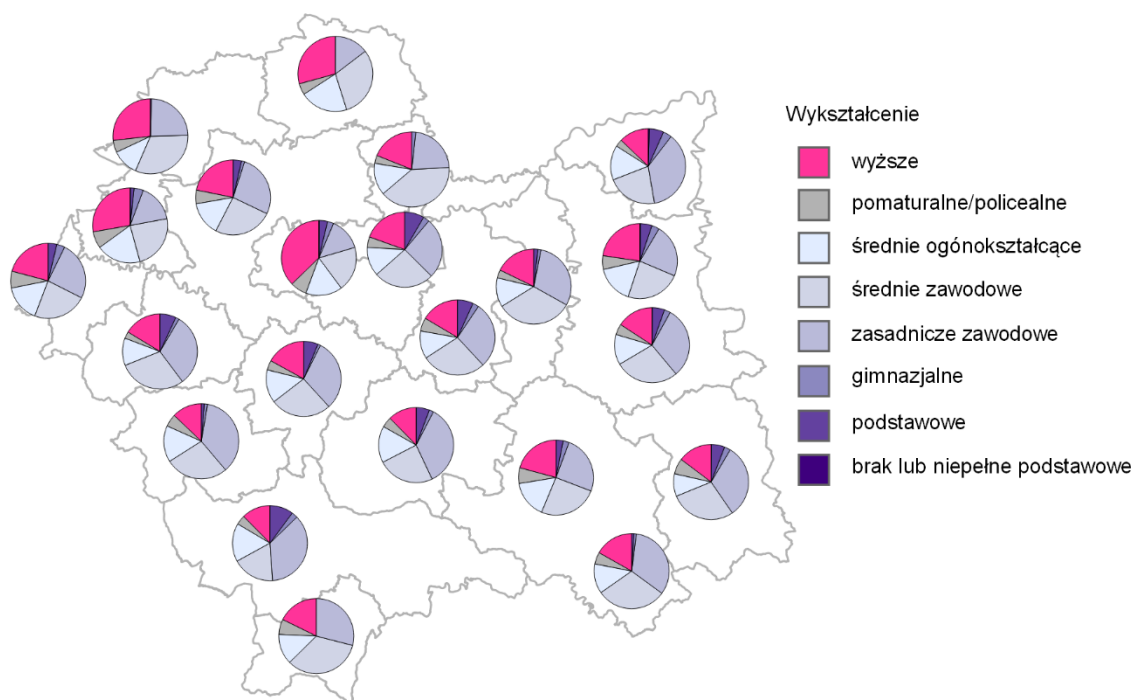
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Wśród bezrobotnych, którzy w latach 2004–2015 podjęli pracę za granicą, a następnie zarejestrowali się w urzędzie pracy, większość wyjechała mając wykształcenie zawodowe (28%) i średnie zawodowe (26%). Okazuje się zatem, że wyjechali, a następnie wrócili i być może nie mogli sobie poradzić z ponowną adaptacją na rynku pracy, fachowcy. Niemal co piąty wyjeżdżający posiadał wykształcenie wyższe, a średnie ogólnokształcące – 15%. Niewielkie udziały stanowili bezrobotni bez wykształcenia lub z niepełnym podstawowym (0,1%), podstawowym (4%) i gimnazjalnym (2%).

Osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim zawodowym dominowały w większości powiatów, przy czym największy odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym wśród

emigrantów zaobserwowano w powiatach: nowotarskim i suskim (36%), a ze średnim zawodowym w powiecie proszowickim (40%). Wśród wyjeżdżających z Krakowa dominowały osoby z wykształceniem wyższym, stanowiące 37% emigrujących. Relatywnie wysoki odsetek osób z wykształceniem wyższym zaobserwowano także w powiatach: chrzanowskim (28%) i miechowskim (29%). Udział migrantów z wykształceniem podstawowym był najwyższy w powiecie nowotarskim – co 10 osoba, a ze średnim ogólnokształcącym – w powiecie miechowskim (co piąty emigrujący).

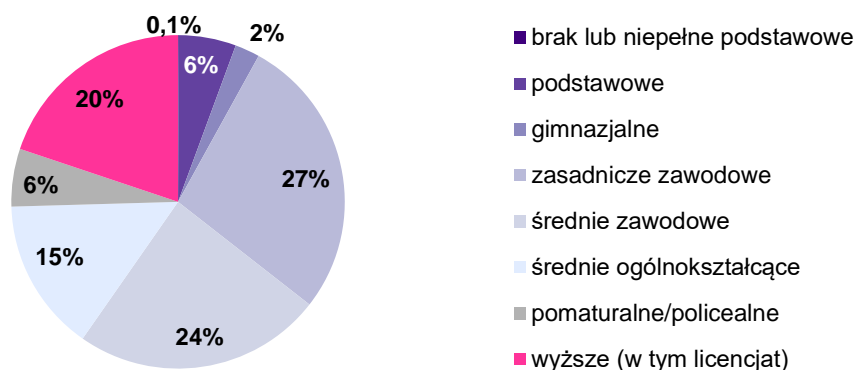
Mapa 6. Struktura wykształcenia osób bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015 w momencie podjęcia pierwszej pracy za granicą

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Co piąty bezrobotny z epizodem pracy za granicą, figurujący w rejestrach małopolskich PUP w połowie 2016 roku miał wykształcenie wyższe. Ponad połowa legitymowała się wykształceniem zawodowym – zasadniczym lub średnim. Osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym stanowiły 15%, a z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym – około 8%.

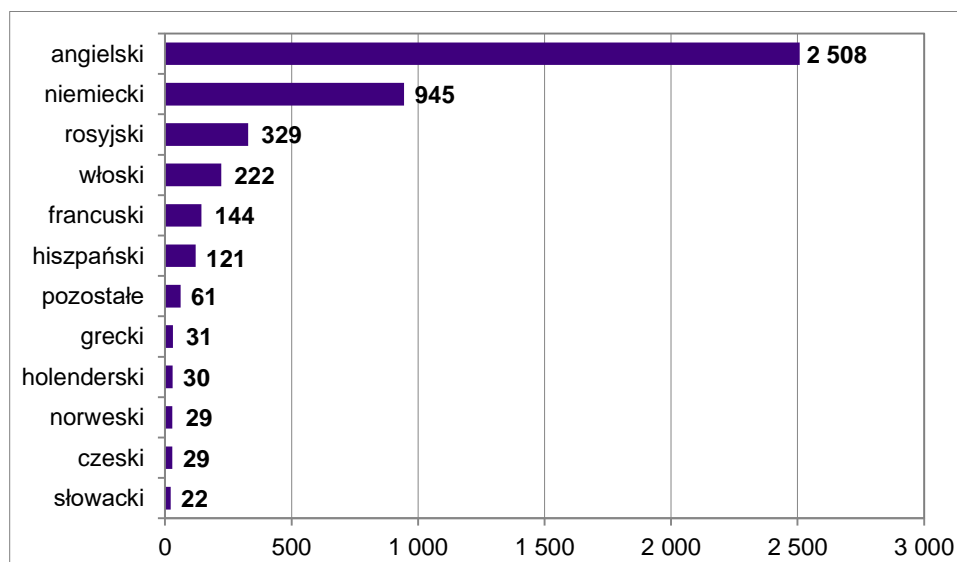
Wykres 19. Wykształcenie osób zarejestrowanych jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Spośród osób, które figurowały w rejestrach jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku, 71% deklarowało znajomość co najmniej jednego języka obcego. Najwięcej, bo ponad 2,5 tys. osób, wskazało znajomość języka angielskiego (58%). Co piąty bezrobotny posiada znajomość języka niemieckiego. W dalszej kolejności wymieniano języki: rosyjski, włoski, francuski i hiszpański.

Wykres 20. Znajomość języków obcych wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku

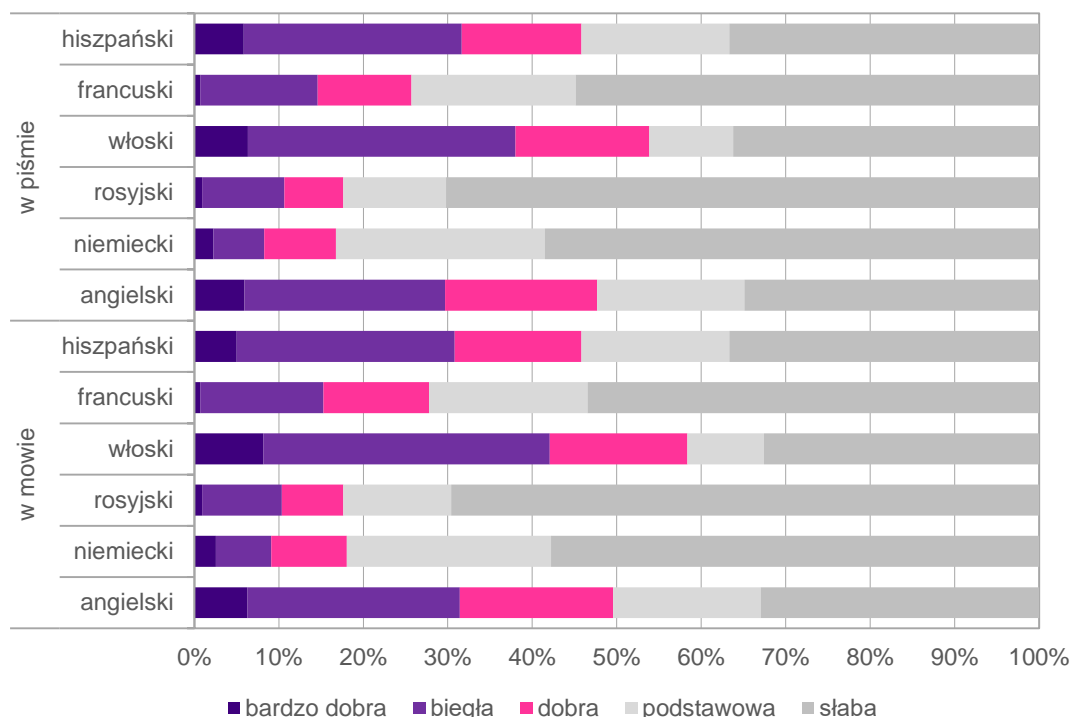

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Deklarowany przez bezrobotnych poziom znajomości języków w mowie i w piśmie był podobny. Poziom znajomości poszczególnych języków był jednak zróżnicowany. Najwięcej osób wskazujących bardzo dobrą, biegłą lub dobrą znajomość języka można zaobserwować wśród bezrobotnych posługujących się językiem włoskim (ponad połowa osób znających ten język). Nadal tylko niespełna połowa

bezrobotnych deklarujących znajomość języka angielskiego, posługiwała się nim w mowie lub w piśmie na poziomie co najmniej dobrym. Wśród osób wskazujących znajomość języka niemieckiego, ponad 80% posiadało najwyżej jego podstawową znajomość. Podstawową lub słabą znajomość języka posiadały także osoby deklarujące posługiwanie się językami francuskim i rosyjskim.

Wykres 21. Poziom znajomości wybranych języków obcych wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Przedsiębiorczość

Wydaje się, że wśród migrantów powrotnych szczególnie popularną strategię odnalezienia się na rynku pracy stanowi zakładanie **własnej działalności gospodarczej**. Zauważyli to głównie pracownicy PUP.

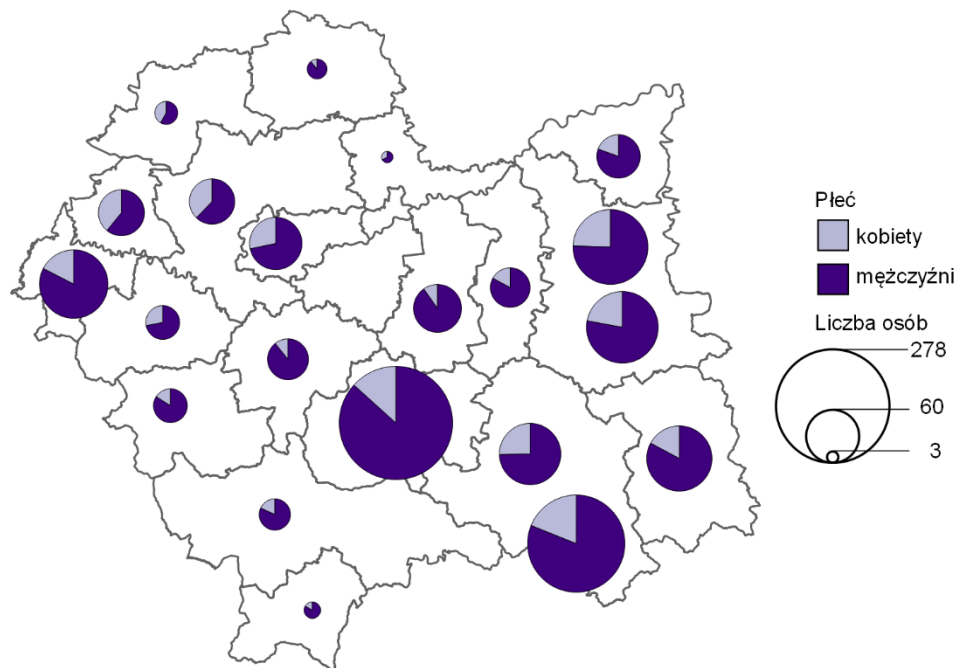
Wróciły, zdecydowały się na powrót i myślę, że trochę idą w kierunku swojej działalności gospodarczej, bo nawet opiniując na komisji wnioski o przyznanie środków na otwarcie firmy, mamy też do czynienia z osobami, które deklarują na przykład doświadczenie za granicą, nieudokumentowane jakieś prace za granicą, teraz chcą na swój rachunek działać (...). [PUP_3]

W latach 2004–2015 spośród bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, dotację na działalność gospodarczą otrzymały 1 394 osoby, z czego 90% (1 273) miało za sobą pierwszy epizod pracy

za granicą w momencie otrzymania dotacji, a 75% (1 059) otrzymało ją po ostatnim (objętym analizowanym okresem) wyjeździe. Z wypłaconych dopłat tylko 20% trafiło do kobiet.

Powiaty limanowski i nowosądecki wyróżniają się pod względem liczby wypłaconych dotacji – otrzymało je odpowiednio 278 i 206 bezrobotnych z epizodem pracy za granicą. Należy tu jednak przypomnieć, że to właśnie te powiaty odnotowały również największą liczbę zarejestrowanych bezrobotnych z epizodem pracy za granicą. W powiecie proszowickim wypłacono zaledwie 3 dotacje, a w powiecie wielickim – żadnej. We wszystkich powiatach większość osób, którym wypłacono dotacje stanowili mężczyźni, w tym w powiecie bocheńskim aż 90%. Jedynie w powiatach: olkuskim, krakowskim i chrzanowskim udziały kobiet w analizowanej grupie wynosiły po około 40%.

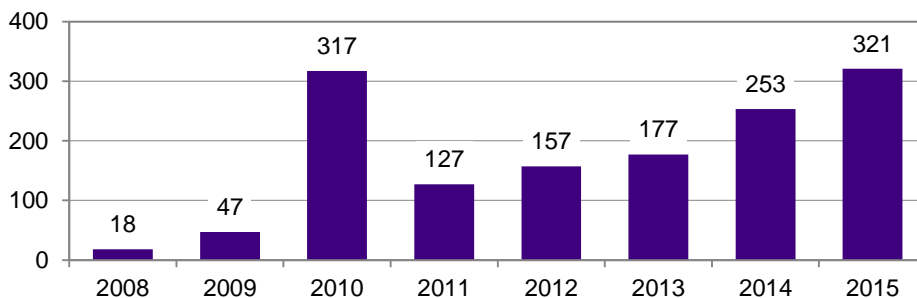
Mapa 7. Bezrobotni z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, według płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

W latach 2008–2010 liczba wypłaconych dotacji wzrastała, przy czym w 2010 roku była niemal 7-krotnie wyższa niż w roku poprzedzającym. Liczba dotacji wypłaconych w 2011 roku była już wyraźnie niższa, ale od tego momentu zaczęła ponownie wzrastać. W latach 2011–2015 wzrost liczby wypłaconych dotacji nie był tak dynamiczny jak między 2008 a 2010 rokiem, jednak w 2015 roku liczba dotacji osiągnęła rekordową dla całego okresu wartość równą 321.

Wykres 22. Liczba osób z epizodem pracy za granicą zarejestrowanych jako bezrobotne w okresie 2004–2015, które otrzymały dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, według roku otrzymania dotacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce.

Kilkoro migrantów powrotnych, uczestniczących w badaniu jakościowym, wróciło do kraju z już gotowym pomysłem na własną firmę. Własną działalność po powrocie założyły 4 z 26 osób.

A nie, to zawodowa, to też wiedziałem, że jak wrócę do Polski, to też otworzę jakąś swoją działalność. To się też orientowałem już jak pracowałem tutaj, jak otworzyć firmę, jak dostać dotację na firmę, w urzędzie pracy trzeba się zarejestrować. Ale to właśnie też, dowiadywałem się też w Holandii oczywiście, żeby nie przyjechać i się nie rozleniwać, leżeć na laurach (...). [powr_26]

Jeden z ekspertów był zdania, że założenie własnej działalności może być dla migranta powrotnego **strategią odnalezienia się na rynku pracy, a przede wszystkim w realiach polskich zarobków**. Własna firma to szansa na pracę w zawodzie i na wyższe zarobki, ale również sposób zadbania o swoją sytuację na rynku pracy, co potwierdzają wypowiedzi respondentek, które zdecydowały się na ten krok, nie mogąc znaleźć jakiegokolwiek pracy bądź zatrudnienia na umowę o pracę.

(...) pewnie to też wynika z możliwości zarobków, które miały za granicą i chcą to przynajmniej częściowo przełożyć na realia polskie, więc podejmują tę decyzję o samozatrudnieniu. [PUP_3]

Z tego względu, że nie było pracy, albo jak była praca, to był niecały etat. I zdecydowałam się właśnie, że można by było w ten sposób spróbować. Tym bardziej, że jak dostałam dofinansowanie z urzędu pracy, to była jakaś tam motywacja, żeby spróbować. [powr_9]

(...) No właściwie główne względy to były względy... kwestia ZUS-u, bo nigdzie nie zaproponowano mi umowy o pracę, a zależało mi na tym, aby mieć składki. No i kwestia tego, że chciałam być samodzielną, niezależną, chciałam pracować sama na siebie. [powr_14]

Nabyte za granicą kwalifikacje i kompetencje, a także kapitał ekonomiczny wzmocniły postawy przedsiębiorcze migrantów powrotnych i ułatwiały im rozpoczynanie pracy na własny rachunek.

Jeśli ktoś podniósł te swoje kwalifikacje, nabrał tych praktycznych umiejętności, to łatwiej mu tu będzie założyć firmę. Bo tutaj nikt nie idzie jakoś do pracy. Od razu zakładają firmę. I jest to łatwość, jeszcze jak jest wsparcie urzędu pracy, no to tym bardziej. [PUP_2]

Wśród problemów z dopełnieniem formalności wymaganych przy zakładaniu działalności gospodarczej, wskazano nieczytelność formularzy dla osób niezorientowanych w temacie. Migranci powrotni szukali pomocy i informacji wśród członków rodziny, którzy prowadzą własną działalność, a także znajomych pracujących w urzędach. Tylko jedna osoba nie skorzystała z dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej i sama szukała odpowiednich informacji.

Tak. To były, no można powiedzieć, że to były trudności. (...) Ponieważ dokumenty, które należy składać przy rejestracji działalności, przy różnego rodzaju dofinansowaniach są dla takiego laika nieczytelne. Po prostu ciężko jest samemu wypełnić te dokumenty i miałam z tym trudność (...). [powr_14]

No to oczywiście [korzystałem ze, przyp. autora] strony urzędu pracy, urzędu miasta. No i mój znajomy, który jakby bezpośrednio, czegoś nie wiedziałem, to telefon, czegoś nie rozumiałem, bo też nie wszystko jest przejrzeć napisane. [powr_26]

Jednocześnie kilkoro migrantów powrotnych zastanawiało się nad założeniem działalności gospodarczej w przyszłości. Wśród głównych przyczyn odkładania tej decyzji w czasie bądź całkowitej rezygnacji z pomysłu wymieniali:

- ✓ przekonanie o wysokim koszcie prowadzenia firmy,
- ✓ duże obciążenie i odpowiedzialność,
- ✓ formalności konieczne do rozpoczęcia działalności,
- ✓ brak doświadczenia,
- ✓ wiek,
- ✓ brak środków finansowych na rozpoczęcie działalności.

Bilans zysków i strat – subiektywna ocena skutków wyjazdu i powrotu

Emigracje i powroty wiążą się z szeregiem korzyści, ale i kosztów. Zyski i straty związane z podjęciem każdej z tych decyzji są wielowymiarowe i ciężko je ująć w postaci prostego rachunku zysków i strat. Poza wieloma aspektami życia, których dotyczą, należy pamiętać o różnych wagach, jakie określonym konsekwencjom mogą przypisywać różni ludzie, a także o szeregu czynników wpływających na to, w jaki sposób postrzegane i jak bardzo eksponowane są określone korzyści i koszty w danym momencie życia.

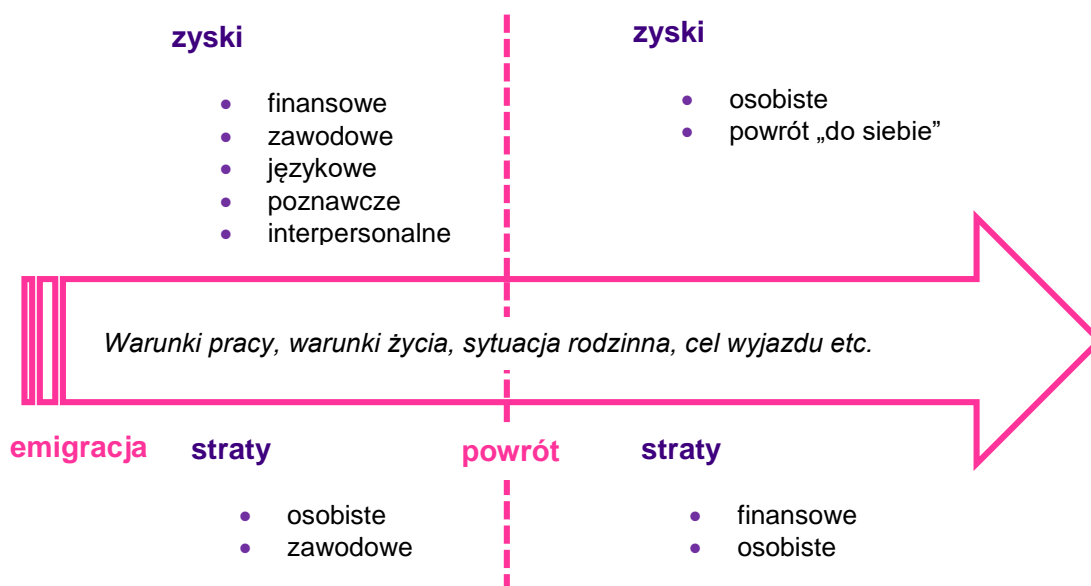
Wśród wskazywanych przez migrantów powrotnych **korzyści z emigracji** najczęściej pojawia się **aspekt finansowy**. Zarobione za granicą pieniądze zasilają domowy budżet, pozwalają migrantowi „stać na nogi”, niejednokrotnie spłacić długi czy usamodzielnic się. Zgromadzone za granicą oszczędności mogą także stanowić kapitał na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej.

No, myślę że to była decyzja dobrze podjęta, bo jakieś pieniądze na start tutaj w Polsce zarobiłam. (...) w Polsce by się tyle nie zarobiło, prawda? [powr_2]

Splaciłam wszystkie długi. Zaczęłam wyżej nosić głowę. Nie czuję się już taka po prostu, nie boję się. [powr_6]

No i kwestia finansowa, że udało mi się jednak odłożyć pewną kwotę pieniędzy. Przez to było mi łatwiej wystartować tutaj z działalnością w Polsce. [powr_14]

Graf 2. Bilans zysków i strat emigracji i powrotów

Źródło: opracowanie własne.

Migranci powrotni, z którymi prowadzono rozmowy, dostrzegali także zyski, jakie emigracja generowała dla ich **sytuacji zawodowej**. Wyjazd za granicę może umożliwić podjęcie pracy w zawodzie. Emigracja sama w sobie była ważnym doświadczeniem, także w kontekście zawodowym. Część migrantów powrotnych podkreślała, że wyjazd za granicę i podjęcie tam pracy były dla nich szansą na rozwój zawodowy i samorealizację.

Pozytywne – no to powtórzę jeszcze raz, jest doświadczenie, które zdobyłam (...) i sytuacja moja w tej chwili, jeśli chodzi o pracę, gdzie na pewno, gdybym nie miała doświadczenia w pracy za granicą, nie... to raczej dłużej by to trwało, żebym mogła osiągnąć swoją pozycję zawodową, którą mam w tej chwili. [powr_21]

No, tam na pewno jest dużo większa możliwość na rozwój, tak? Na robienie tego, czego się uczyło i tam w pełni można to wykorzystywać, a nawet jeszcze jakieś nowinki, jeszcze to się bardziej tak rozwija, szkolenia za darmo (...) Tam bardziej pracodawca na to nakłada, że jednak pracownik się rozwijał. [powr_25]

Niekwestionowanym zyskiem z wyjazdu jest także osiągnięcie lub podniesienie **kompetencji językowych**. Wyjazd generował również pewne korzyści **poznawcze**, związane z możliwością poznawania i funkcjonowania w innej kulturze, zyskiwania nowych doświadczeń, zwiedzania innych

krajów. Wiązał się także z poznawaniem nowych ludzi, wkraczaniem w nowe środowiska, a tym samym podnoszeniem kompetencji **interpersonalnych**.

Jeśli chodzi o pozytywne elementy na rynku pracy, to na pewno łatwość posługiwania się językiem, czyli to szlifowanie tego języka. Wiadomo, jak jest się w naszym kraju, uczy się języka i na co dzień się nim nie posługuje, to słowa uciekają, wylatują, nie mamy takiej łatwości, swobody posługiwania się tym językiem obcym, wykorzystania go na co dzień (...) Więc jeśli chodzi o moją edukację, o moją znajomość języka, to jest to jak najbardziej element pozytywny. [powr_10]

Emigracja może się jednak wiązać również ze stratami w sferze osobistej. Wyjazdy, zwłaszcza, jeśli towarzyszy im rozdzielenie rodzin, obarczone są wysokim kosztem psychicznym – tęsknotą za rodziną, rozłąką i samotnością.

Ja jestem osobą rodzinną, szanuję rodzinę i dla mnie ta rozłąka dwuletnia to był koszmar. To tak tylko się mówi, że było fajnie, że było super, ale były też długie wieczory, święta, jakieś uroczystości rodzinne, w których ja nie uczestniczyłam i to było najgorsze. (...) dlatego tęsknota była większa i wróciłam. [powr_20]

Wyjazd za granicę może również przynieść straty w aspekcie **zawodowym**. Migranci powrotni, także uczestniczący w badaniu, często podejmowali za granicą prace niezgodne lub wręcz poniżej swojego wykształcenia czy kwalifikacji. Niesie to ze sobą ryzyko dezaktualizacji kwalifikacji, tzw. *deskillingu*, a tym samym „wypadnięcia z rynku pracy”.

Dla uczestniczących w badaniu migrantów powrotnych niepodważalnie najważniejsze **korzyści związane z powrotem** stanowiły te **osobiste** – możliwość połączenia z rodziną, powrotu do znajomych. W kategoriach korzyści postrzegane było także poczucie „**powrotu do siebie**”, do tego, co znane z miejsc, w których nierzadko migranci czuli się wyobcowani.

Jak człowiek poczuje tą naszą ziemię, to od razu jest wszystko pozytywne. Nawet jeżeli potem w ciągu życia widzi negatywy, to i tak twierdzi, że to jest pozytywne, bo jest u siebie. [powr_6]

Wśród **strat związanych z powrotem**, najczęściej wymieniana była kwestia **finansów** – sytuacji finansowej w kraju, zdecydowanie niższych czy nieprzystających do wykonywanej pracy lub wykształcenia zarobków. Ponadto, pobyt za granicą sprzyjał wykształceniu nowych znajomości, więzi międzyludzkich. Migranci często wyjeżdżali z kraju do swojej rodziny bądź znajomych, którzy już żyli w danym kraju i którzy w tym kraju zostali. Migracja powrotna niesie więc z sobą koszty **osobiste**, związane z tęsknotą za osobami i życiem, które zostawiło się w kraju emigracji.

Najbardziej negatywnym elementem chyba jest to, że zarobki są dużo, dużo niższe. Troszeczkę ta praca jest inną bardziej wymagającą w zakresie godzin, może bardziej odpowiedzialna, bo jednak praca z dziećmi jest bardzo odpowiedzialna, opieka nad tymi dziećmi. Niemniej jednak motywacja do tej pracy w postaci zarobków jest znacznie niższa. (...) Człowiek się zastanawia, czy na pewno podjął dobrą decyzję, czy nie wracać, że trzeba było jednak zostać i przemyśleć, przemeblować to swoje życie inaczej, no ale taka decyzja została podjęta, i to chyba jest największy element negatywny. [powr_10]

I no właściwie później w drugą stronę, ponieważ przez 2 lata pobytu tam, mieszkając z ludźmi zdołałam nawiązać przyjaźnie, znajomości. No i teraz w drugą stronę – tamci ludzie zostali w Anglii, a ja wróciłam tutaj. [powr_14]

Większość migrantów powrotnych uczestniczących w badaniu, pomimo dostrzegania zarówno korzyści, jak i kosztów związanych z wyjazdem, nie żałuje decyzji o emigracji, a sam wyjazd ocenia pozytywnie. Podobnie jest z decyzją o powrocie – większość uznaje ją za słuszną.

Podsumowanie

- 1 Wśród migrantów powrotnych, którzy uczestniczyli w badaniu, znaczna część nie wykluczyła ponownego wyjazdu za granicę, jeśli nadarzy się korzystna okazja. Emigracja taka miałaby jednak charakter wyjazdu czysto zarobkowego, nie osiedleńczego – ostatecznie migrant chciałby wrócić do Polski. Ekspertki zauważają z kolei wśród małopolskich migrantów zjawisko podwójnych powrotów – rozczarowania zastaną w kraju rzeczywistością i ponownego wyjazdu do kraju, z którego wrócili lub do innego kraju.
- 2 Migranci powrotni zdawali sobie sprawę z tego, że znajomość języka obcego wpływa na ich sytuację i karierę na zagranicznym rynku pracy. Opinie takie pojawiały się zarówno wśród osób, które za granicą wykonywały prace specjalistyczne, jak i tych podejmujących prace proste. Większość migrantów powrotnych wskazała, że w trakcie wyjazdu za granicę ich kompetencje językowe uległy poprawie. Emigracja sprzyjała także nabywaniu kompetencji zawodowych, w tym zarówno konkretnych uprawnień, jak i doświadczenia czy innego podejścia do pracy. Z drugiej strony wśród respondentów znalazły się również osoby, które nie nabyły za granicą żadnych kompetencji lub nabyły takie, które z ich punktu widzenia są nieprzydatne.
- 3 Co piąty bezrobotny z epizodem pracy za granicą, figurujący w rejestrach małopolskich PUP w połowie 2016 roku, posiadał wykształcenie wyższe. Ponad połowa legitymowała się wykształceniem zawodowym – zasadniczym lub średnim, 71% deklarowało znajomość co najmniej jednego języka obcego, w tym najwięcej – angielskiego.
- 4 Ekspertki zauważają, że migranci powrotni dosyć często decydują się na otwieranie działalności gospodarczej. W latach 2004–2015 spośród bezrobotnych z epizodem pracy za granicą zarejestrowanych w małopolskich PUP, dotację na działalność gospodarczą otrzymały 1 394 osoby. Rozpoczęcie działalności gospodarczej może być dla migranta powrotnego strategią ponownej adaptacji na rynku pracy, jak i zapewnienia sobie zarobków bardziej zbliżonych do tych osiąganych za granicą.
- 5 Dla większości migrantów decyzja o powrocie wiązała się z uzyskaniem korzyści w sferze osobistej – powrót do rodziny, znajomych. Z drugiej strony osobistym kosztem powrotu pozostawała rozłąka z rodziną czy nowymi znajomymi, którzy pozostali w kraju emigracji. Istotnym kosztem powrotu z emigracji okazywało się nierzadko pogorszenie sytuacji finansowej migranta, z kolei za zysk uznawano powrót do kraju / miejsca, w którym migrant czuł się komfortowo, czuł, że jest „u siebie”.

WNIOSKI

1 Motywy powrotów

Migranci powrotni wracali do Małopolski głównie z przyczyn społecznych i rodzinnych. Wśród tych pierwszych najważniejsza była tęsknota za krajem i pewne poczucie wykluczenia za granicą. Część powrotów uwarunkowana była także ekonomicznie – wiązała się z zakończeniem przyczyny wyjazdu czy chęcią realizacji własnych ambicji zawodowych w kraju lub realizacją założonych celów. Wracały także osoby, dla których ramy czasowe wyjazdu były z góry wyznaczone przez ich aktualną sytuację życiową (np. rok akademicki). Powrotom sprzyjało przekonanie, że sytuacja w kraju / regionie zmienia się na lepsze.

2 Plany migrantów powrotnych

Małopolscy migranci przyjęli różne strategie jeśli chodzi o trwałość ich decyzji powrotnych. Część z nich założyła, że nie chce już wyjeżdżać z kraju, a kolejna migracja byłaby dla nich ostatecznością. Znaczna część Małopolan uczestniczących w badaniu zadeklarowała jednak gotowość do kolejnego, zarobkowego i czasowego wyjazdu, jeśli tylko nadarzy się ku temu okazja. Wśród tych osób znaleźli się respondenci w różnym wieku. Eksperci dostrzegają, że część migrantów powrotnych, którym nie udało się odnaleźć w polskiej rzeczywistości, ponownie wyjeżdża. Tego typu „podwójne powroty” wiążą się z większą trwałością emigracji, większą skłonnością do integracji w kraju imigracji i do przyjmowania strategii osiedleńczej⁶ - stają się wyjazdami na stałe.

3 Migrant powrotny na rynku pracy

Migrantów powrotnych cechowały wysokie aspiracje w zakresie wynagrodzeń. Co więcej, dążyli oni do poszukiwania pracy i podejmowania zatrudnienia zgodnego z własnymi kwalifikacjami, w swoim zawodzie. Pieniądze zarobione za granicą dawały im poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa w początkowym okresie po powrocie, a tym samym mogły sprzyjać odkładaniu poszukiwania pracy.

Główne problemy, z jakimi spotkali się lub nadal spotykają migranci powrotni na rynku pracy to:

- ✓ poziom wynagrodzeń, także w odniesieniu do wykształcenia pracowników,
- ✓ kwestie formalne związane z zatrudnieniem – brak umów lub zatrudnianie na umowy cywilno-prawne, czy wręcz wymaganie od pracowników samozatrudnienia,
- ✓ ograniczona oferta rynku pracy, w szczególności dla osób starszych czy wykształconych w określonych kierunkach,
- ✓ posiadanie tylko doświadczenia zawodowego nabytego za granicą, co może stanowić barierę dla niektórych pracodawców.

⁶ A. White, *Double Return Migration...*, op. cit., s. 72-84.

Problemy, które wskazują migranci powrotni, obserwują także eksperci z powiatowych urzędów pracy. O ile ich zdaniem nabyte lub podniesione za granicą kompetencje językowe ułatwiają migrantom powrotnym poszukiwanie zatrudnienia, o tyle ich wyższe oczekiwania finansowe mogą już być barierą. Ponadto, zdaniem ekspertów, migranci powrotni zaczynają niejako „od zera”, a są często starsi niż osoby w tej samej sytuacji zawodowej, ale niemające w życiorysie epizodu emigracyjnego.

Kilkoro respondentów wróciło do kraju z już gotowym pomysłem na własną firmę. Jedną z przyczyn decydowania się na taki krok stanowiło niezadowolenie z warunków zarobkowych, jakie zastali w Polsce. Założenie własnej działalności było szansą na pracę w zawodzie i na wyższe zarobki, ale również strategią zadbania o swoją sytuację na rynku pracy. Nabyte za granicą kwalifikacje i kompetencje, a także zasoby finansowe wzmocniają postawy przedsiębiorcze migrantów powrotnych i ułatwiają im rozpoczęcie pracy na własny rachunek.

6 Konsekwencje migracji powrotnych

Dla części emigrantów i migrantów powrotnych wyjazd za granicę stanowił możliwość podniesienia kwalifikacji, w szczególności zwiększenia kompetencji językowych, a także nabycia cennego doświadczenia – zawodowego czy po prostu związanego z wyjazdem i podjęciem pracy za granicą. Osoby powracające do Małopolski dysponowały zatem określonym kapitałem, mniej lub bardziej odpowiadającym potrzebom lokalnego rynku pracy.

Dane dotyczące bezrobotnych z epizodem pracy za granicą oraz wypowiedzi ekspertów wskazują, że małopolscy migranci sezonowi, powracający co pewien czas do kraju, przyjmują strategię pracy za granicą i niepodejmowania zatrudnienia w okresach, kiedy przebywają w Polsce.

„Zderzenie” z rzeczywistością zastaną w Polsce, problemy z ponowną adaptacją, zarówno w sferze zawodowej, jak i społecznej, a także różnice w sytuacji finansowej w kraju i za granicą wpływają na trwałość decyzji o powrocie, a dokładniej – na decyzje o kolejnych wyjazdach.

BIBLIOGRAFIA

- ⊗ Castles S., *International migration at the beginning of the 21st century. Global Trends and Issues*, UNESCO, 2000.
- ⊗ Fihel A., Tyrowicz J., Kaczmarczyk P., *Migracje powrotne Polaków*, FISE, Warszawa, 2008.
- ⊗ Ghosh B. (red.), *Return migration. Journey of hope or despair?*, IOM, UN, Genewa, 2000.
- ⊗ <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2349>
- ⊗ Kostrzewa Z., Szałtys D., *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa, 2013.
- ⊗ *Powroty z migracji zagranicznych do Małopolski – skala zjawiska, charakterystyka oraz potencjał powracających*, CDS, Kraków, 2010, s. 16.

SPIS TABEL

Tabela 1. Struktura respondentów w badaniu IDI	66
--	----

SPIS MAP

Mapa 1. Bezrobotni z epizodem pracy za granicą zarejestrowani w okresie 2004–2015, według płci	12
Mapa 2. Struktura wieku osób bezrobotnych z w momencie podjęcia pierwszej pracy za granicą	13
Mapa 3. Osoby z epizodem pracy za granicą obecnie zarejestrowane jako bezrobotne, według płci (stan na połowę 2016 roku)	16
Mapa 4. Struktura wieku osób zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, według powiatów	17
Mapa 5. Migranci powrotni, rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pracę za granicą w okresie od 2004 roku do I poł. 2016 roku, według łącznego czasu pracy za granicą	24
Mapa 6. Struktura wykształcenia osób bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015 w momencie podjęcia pierwszej pracy za granicą	49
Mapa 7. Bezrobotni z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, którzy otrzymali dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, według płci	52

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Wiek osób bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w chwili podjęcia pierwszej pracy za granicą (2005–2015)	12
Wykres 2. Bezrobotni z epizodem pracy za granicą zarejestrowani w okresie 2004–2015, według roku zakończenia ostatniej pracy za granicą	14
Wykres 3. Liczba osób zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku, według roku zakończenia ostatniej pracy za granicą	14
Wykres 4. Liczba osób z epizodem pracy za granicą, zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku, według roku rejestracji	15
Wykres 5. Liczba bezrobotnych z epizodem pracy za granicą, według miejsca zamieszkania i płci (stan na połowę 2016 roku)	15
Wykres 6. Struktura wieku osób zarejestrowanych jako bezrobotne w połowie 2016 roku z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015	17
Wykres 7. Liczba migrantów powrotnych rejestrujących się w powiatowych urzędach pracy w Małopolsce w latach 2004–2015, w podziale na sytuację przed pierwszym wyjazdem za granicę	20
Wykres 8. Migranci powrotni rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pierwszą pracę za granicę w 2004 i 2015 roku w podziale na sytuację przed wyjazdem za granicę	21
Wykres 9. Migranci powrotni rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pracę za granicą w latach 2004–2015 w podziale na sytuację przed wyjazdem za granicę oraz płeć	22
Wykres 10. Migranci powrotni, rejestrujący się w PUP w Małopolsce, podejmujący pracę za granicą w latach 2004–2015, w podziale na sytuację przed wyjazdem za granicę oraz wiek	22
Wykres 11. Łączny czas pracy za granicą bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w I poł. 2016 roku	23
Wykres 12. Łączny czas pracy za granicą według miejsca zamieszkania bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015	24
Wykres 13. Liczba bezrobotnych z epizodem pracy za granicą w latach 2004–2015, według liczby prac podjętych za granicą	25
Wykres 14. Liczba prac wykonywanych za granicą przez osoby zarejestrowane jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w I połowie 2016 roku, według wielkich grup zawodów	26
Wykres 15. Najczęściej wykonywane prace za granicą przez osoby zarejestrowane jako bezrobotne w I połowie 2016 roku	26
Wykres 16. Prawo do zasiłku przed i po podjęciu pracy za granicą wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne bezpośrednio przed podjęciem lub po zakończeniu pracy za granicą (w okresie od 2004 do I połowy 2016 roku)	40
Wykres 17. Liczba osób bezrobotnych z epizodem pracy za granicą otrzymujących zasiłek transferowy, według roku otrzymania	41
Wykres 18. Wykształcenie w momencie podjęcia pierwszej pracy za granicą wśród bezrobotnych zarejestrowanych w latach 2004–2015	48

Wykres 19. Wykształcenie osób zarejestrowanych jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku	50
Wykres 20. Znajomość języków obcych wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku	50
Wykres 21. Poziom znajomości wybranych języków obcych wśród osób zarejestrowanych jako bezrobotne z epizodem pracy za granicą w połowie 2016 roku	51
Wykres 22. Liczba osób z epizodem pracy za granicą zarejestrowanych jako bezrobotne w okresie 2004–2015, które otrzymały dotację na rozpoczęcie działalności gospodarczej, według roku otrzymania dotacji	53

SPIS GRAFÓW

Graf 1. Trwałość powrotów z migracji	45
Graf 2. Bilans zysków i strat emigracji i powrotów	55
Graf 3. Grupy wielkie według Klasyfikacji Zawodów i Specjalności	65

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik nr 1: Raport metodologiczny z badania jakościowego	63
--	----

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1: Raport metodologiczny z badania jakościowego

Migracje powrotne

W badaniu migracji powrotnych problemy pojawiają się już w fazie określania badanej populacji. Powracający z zagranicy są bowiem definiowani według różnych kryteriów i za pomocą różnych pojęć, spośród których najczęstsze to: migrant powrotny, remigrant lub reemigrant.

Najogólniejsza definicja migranta powrotnego opisuje go jako osobę, która po pewnym okresie spędzonym za granicą, wraca do kraju⁷. Według OECD⁸ migrantem powrotnym jest osoba, która wraca do kraju pochodzenia po okresie migracji międzynarodowej (krótko- lub długookresowej) z zamiarem pozostania co najmniej rok. Z kolei definicja migranta powrotnego przyjęta na potrzeby Narodowego Spisu Powszechnego 2011 (NSP 2011) objęła osoby powracające do Polski po pobycie za granicą trwającym co najmniej rok. Mianem reemigranta określa się czasem osobę, która po powrocie do Polski zdecydowała się na ponowną emigrację⁹. A. White (2015) nazwała taki typ migracji „podwójną migracją powrotną”.

W trudnościach ze zdefiniowaniem migranta powrotnego niebagatelną rolę odgrywa również „płynność” migracji, decyzji migracyjnych i decyzji o powrotach, a także niejednokrotnie ich cyrkulacyjny lub sezonowy charakter. Na potrzeby wyboru respondentów do badania jakościowego zrealizowanego w ramach projektu, przyjęto, że **migrantem powrotnym** jest osoba, która spełnia łącznie następujące warunki:

- wyjechała w celach zarobkowych,
- przebywała za granicą co najmniej 3 miesiące,
- wróciła do Małopolski,
- powrót nastąpił w latach 2004–2016.

⁷ S. Castles, *International migration at the beginning of the 21st century. Global Trends and Issues*, UNESCO, 2000.

⁸ <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2349>

⁹ A. Fihel, J. Tyrowicz, P. Kaczmarczyk, *Migracje powrotne Polaków*, FISE, Warszawa, 2008.

Analiza danych zastanych – źródła danych

Szacowanie skali migracji powrotnych to zadanie niezwykle trudne ze względu na niekompletność, jakość i dostępność danych. W opracowaniu wykorzystano dwa źródła danych:

- ✓ Narodowy Spis Powszechny przeprowadzony w 2011 roku – w celu nakreślenia natężenia i cech powrotów w skali kraju,
- ✓ rejestry bezrobotnych posiadających epizod pracy za granicą, udostępnione przez powiatowe urzędy pracy w Małopolsce oraz umożliwiające charakterystykę tej grupy w kontekście sytuacji i historii zawodowych.

Przeprowadzono także kwerendę literatury przedmiotu, koncentrując się na opracowaniach ogólnopolskich (dotyczących migracji poakcesyjnych i różnych aspektów migracji zarobkowych) oraz regionalnych.

Badanie jakościowe – wywiady z migrantami powrotnymi

W jakościowej części badania zastosowano technikę częściowo ustrukturyzowanego wywiadu pogłębionego, realizowanego bezpośrednio (IDI) lub telefonicznie czy za pomocą komunikatorów internetowych (ITI). Skonstruowany na potrzeby badania scenariusz wywiadu zawierał 11 bloków pytań oraz obejmował następujące zagadnienia:

- 1 podstawowe informacje o respondencie i jego rodzinie,
- 2 okoliczności i motywy pierwszego oraz ostatniego wyjazdu z kraju,
- 3 sytuacja zawodowa i życiowa za granicą,
- 4 okoliczności powrotu do Polski,
- 5 sytuacja zawodowa w Polsce,
- 6 świadczenia społeczne,
- 7 dalsze plany (w tym migracyjne),
- 8 subiektywna ocena wyjazdu.

Badanie jakościowe zrealizowano w terminie od IX do XI 2016 roku. Wzięło w nim udział **26 migrantów powrotnych**. Badaniem objęto osoby, które wyjechały w celach zarobkowych, przebywały za granicą co najmniej 3 miesiące i wróciły do Małopolski w latach 2004–2016. Do kategorii migrant zarobkowy lub pobyt zarobkowy zaliczono osoby i wyjazdy, dla których głównym motywem były względy ekonomiczne, a celem – podjęcie zatrudnienia za granicą. Dla zapewnienia zróżnicowania próby założono, że co najmniej 7 respondentów zostanie zrekrutowanych wśród osób, które wróciły na obszary wiejskie Małopolski.

Graf 3. Grupy wielkie według Klasyfikacji Zawodów i Specjalności

Źródło: opracowanie własne.

Ponadto respondentów dobierano na podstawie ostatniej pracy wykonywanej za granicą, ustalając minimalną liczbę wywiadów w kategoriach: prace proste i prace specjalistyczne (po 10 wywiadów). Prace proste to zawody ujęte w Klasyfikacji Zawodów i Specjalności 2014 w 3, 4, 5, 6, 7, 8 lub 9 grupie wielkiej, natomiast prace specjalistyczne w 1 lub 2 grupie wielkiej. Kolejnym założeniem była możliwość włączenia do próby maksymalnie dwóch przedstawicieli danej profesji.

Rekrutację respondentów oparto głównie o technikę kuli śnieżnej i osobiste kontakty moderatorów prowadzących wywiady. W pozyskiwaniu respondentów wykorzystano również portale społecznościowe (Facebook, GoldenLine, LinkedIn).

W badaniu wzięło udział 26 migrantów powrotnych, w tym 20 kobiet i 6 mężczyzn. Najmłodszy respondenci mieli 20 lat, najstarsi – 60, przy czym 12 z 26 osób miało mniej niż 35 lat. Ponad połowa uczestników badania miała wykształcenie wyższe. Wykształcenie wyższe posiadało 10 uczestników badania. 12 respondentów wykonywało prace proste, 10 – specjalistyczne. Dla 11 osób ostatnim krajem pobytu przed powrotem do Polski była Wielka Brytania, dla 6 – Niemcy. Pozostali uczestnicy badania wrócili z Austrii, Danii, Francji, Holandii, Szwecji lub Włoch. Ponad połowa respondentów przebywała za granicą do roku.

Tabela 1. Struktura respondentów w badaniu IDI

Identyfikator wywiadu	Płeć	Wiek	Wykształcenie	Praca prosta/ specjalistyczna	Kraj	Czas pobytu za granicą
powr_1	mężczyzna	25	średnie ogólnokształcące	prosta	Wielka Brytania, Holandia, Szwecja	
powr_2	kobieta	25	średnie ogólnokształcące	prosta	Wielka Brytania	3,5 miesiąca
powr_3	mężczyzna	20	średnie techniczne	prosta	Wielka Brytania	3 miesiące
powr_4	kobieta	25	wyższe	prosta	Niemcy	6 miesięcy
powr_5	kobieta	55	średnie	prosta	Niemcy	5 lat
powr_6	kobieta	54	średnie ogólnokształcące	prosta	Niemcy	6 miesięcy
powr_7	mężczyzna	26	wyższe	prosta	Wielka Brytania	2 lata
powr_8	kobieta	38	średnie	prosta	Holandia	6 miesięcy
powr_9	kobieta	40	średnie	prosta	Wielka Brytania	2 lata
powr_10	kobieta	45	wyższe	prosta	Francja	1 rok
powr_11	kobieta	39	średnie	prosta	Holandia, Wielka Brytania	Sezonowe wyjazdy cyrkulacyjne (dwumiesięczne); ostatni wyjazd – 7 lat
powr_12	kobieta	21	średnie	specjalistyczna	Wielka Brytania	6 miesięcy
powr_13	mężczyzna	20	średnie	prosta	Wielka Brytania	3-4 miesiące
powr_14	kobieta	28	wyższe	specjalistyczna	Wielka Brytania	2 lata
powr_15	kobieta	60	wyższe	specjalistyczna	Wielka Brytania	4 miesiące
powr_16	kobieta	36	wyższe	specjalistyczna	Austria	6 miesięcy
powr_17	kobieta	29	wyższe	specjalistyczna	Holandia	1 rok
powr_18	kobieta	45	wyższe	specjalistyczna	Niemcy	20 lat
powr_19	mężczyzna	28	wyższe	specjalistyczna	Wielka Brytania	1 rok
powr_20	kobieta	52	wyższe	prosta	Niemcy	2 lata
powr_21	kobieta	42	wyższe	specjalistyczna	Niemcy	2 lata
powr_22	kobieta	51	wyższe	prosta	Wielka Brytania	4 lata
powr_23	kobieta	60	wyższe	specjalistyczna	Włochy	5 lat
powr_24	kobieta	60	wyższe	specjalistyczna	Szwecja	10 miesięcy
powr_25	kobieta	32	wyższe	specjalistyczna	Dania	1 rok
powr_26	mężczyzna	26	wyższe	specjalistyczna	Holandia	2 lata i 3 miesiące

Źródło: opracowanie własne

Badanie jakościowe – wywiady eksperckie

Oprócz wywiadów z emigrantami przeprowadzono **15 wywiadów eksperckich** z 3 grupami respondentów uznanymi za dysponujące wiedzą istotną dla badania. Zaangażowane w badanie grupy ekspertów to:

- pracownicy agencji zatrudnienia,
- pracownicy uczelni odpowiedzialni za ofertę i opiekę nad studentami z zagranicy, a także pracownicy Akademickich Biur Karier pod kątem zainteresowania studentów pracą za granicą,
- pracownicy powiatowych urzędów pracy.

W każdej z tych grup zrealizowano po 5 bezpośrednich wywiadów pogłębionych, które zostały nagrane i transkrybowane. Dobór uczelni do próby był dobozem celowym. Uczelnie wytypowano uwzględniając: lokalizację jednostki, zakres oferowanych kierunków oraz liczbę i strukturę (wg krajów pochodzenia) studentów zagranicznych. W doborze powiatowych urzędów pracy kierowano się natomiast zasadą, że w każdym z małopolskich subregionów ma zostać zrealizowany jeden wywiad pogłębiony. Wszystkie wywiady eksperckie przeprowadzone zostały bezpośrednio (*face to face*). W rozmowach często uczestniczyło kilka osób reprezentujących daną instytucję. Scenariusze wywiadów eksperckich dotyczyły zagadnień związanych ze zjawiskiem migracji w Małopolsce rozumianym jako emigracje, imigracje, migracje powrotne z zagranicy oraz migracje wewnętrzne. Zagadnienia dotyczące migrantów powrotnych były głównie przedmiotem rozmów z pracownikami PUP.

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
Departament Polityki Regionalnej
ul. Wielicka 72B, 30-552 Kraków

ISBN: 978-83-65325-39-6

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

www.obserwatorium.malopolska.pl